

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Θέμα εργασίας

«ΑΠΕΡΓΙΑ»

Επιμέλεια: Πιπεράκη Παρασκευή (Α.Μ 1340200100467)

Επιβλέπων καθηγητής:κ. Ανδρέας Δημητρόπουλος

ΑΘΗΝΑ

2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Η απεργία γενικά σελ.3
2. Η συνταγματική έννοια της απεργίας γενικότερα σελ...4
3. Τα χαρακτηριστικά της απεργίας σελ...5-21
  - ασκείται από νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις. σελ...5-6
  - αποσκοπεί στην διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών συμφερόντων των εργαζομένων, έχει δηλαδή απαραίτητος αγωνιστικό σκοπό. σελ...6-15
    - α. παράνομος σκοπός απεργίας σελ...7-12
    - β. καταχρηστικός σκοπός απεργίας σελ...12-15
  - δεν αφορά τους δικαστικούς λειτουργούς ή τους υπηρετούντες στα σώματα ασφαλείας. σελ...15-16
  - δεν αντίκειται στους περιορισμούς που κατά εξουσιοδότηση του Συντάγματος θεσπίζει ο εκάστοτε νομοθέτης. σελ...16-18
  - Είναι συλλογικό μέσο. σελ...18-20
  - Συνίσταται στην προσχεδιασμένη προσωρινή αποχή μισθωτών από την εργασία. σελ...20-21
4. Η απεργία ως δικαίωμα σελ... 22-23
5. Οι φορείς του δικαιώματος της απεργίας σελ...23-24
6. Η «επιφύλαξη» νόμου στο άρθρο 23 παρ.2 και ο ν.1264/1982. Περιορισμοί απεργιακού δικαιώματος σελ...25-30
7. Οι συνέπειες της απεργίας σελ...30-33

Απεργία: Η απεργία έχει απασχολήσει όσο λίγα κοινωνικά φαινόμενα το νομικό κόσμο λόγω της κεφαλαιώδους σημασίας της, που εκδηλώνεται κυρίως στο πλαίσιο των εργασιακών σχέσεων. Η εμφάνιση του φαινομένου της απεργίας ανάγεται στην εποχή της βιομηχανικής επανάστασης, όταν η σύμβαση εργασίας έπαυσε να αποτελεί αντικείμενο ελεύθερης διαπραγματεύσεως μεταξύ εργοδότη και εργαζόμενου και από την οικονομική ισχύ που απέκτησε ο εργοδότης μετατράπηκε σε μονομερή επιβολή των όρων της στον εργαζόμενο. Η απεργία έτσι, αποτέλεσε το μοναδικό μέσο άμυνας του εργαζόμενου κατά της αυθαίρετης επιβολής των όρων εργασίας από τον εργοδότη¹. Λόγω της αναμφισβήτητης σπουδαιότητάς της η απεργία απολαμβάνει και συνταγματική προστασία σύμφωνα με το άρθρο 23 παρ. 1 του Συντάγματος.

Στην πρακτική συνηθίζεται να αποκαλείται απεργία όχι μόνο η αγωνιστική αποχή των μισθωτών από την εργασία τους, αλλά και η οποιαδήποτε με αγωνιστικό σκοπό αποχή από επαγγελματικές ή από άλλες δραστηριότητες, όπως η αποχή των δικηγόρων από τα δικαστήρια, των μαθητών από τα σχολεία και η οργανωμένη αποχή των καταναλωτών από την αγορά ανατιμημένων αγαθών². Στην κοινή έννοια της απεργίας περιλαμβάνεται και η «απεργία αλληλεγγύης» και η «πολιτική απεργία» είτε η πίεση που επιδιώκεται να ασκηθεί μέσω αυτής, κατευθύνεται προς τον ιδιώτη, προς τρίτο ή προς την κυβέρνηση, είτε αποτελεί η απεργία επίδειξη δύναμης.

Η συνταγματική έννοια της απεργίας όμως είναι στενότερη. Σύμφωνα με το άρθρο 23 παρ.1 του Συντάγματος *«Το κράτος λαμβάνει τα προσηκόντα μέτρα για την διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας και την ανεμπόδιστη άσκηση των συναφών μ' αυτήν δικαιωμάτων εναντίον κάθε προσβολής τους, μέσα στα όρια του νόμου»*. Στο άρθρο 23 παρ. 2 ορίζεται ότι *« Η απεργία αποτελεί δικαίωμα που ασκείται από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων. Απαγορεύεται η*

---

¹ Θόδωρος Γαροφαλλίδης, Το δικαίωμα της απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων, σελ.239

² Θα πρέπει να τονιστεί ότι το συλλογικό εργατικό δίκαιο ενδιαφέρεται μόνο για την απεργία που συνίσταται στην συλλογική αντιπαράθεση μισθωτών εργασίας και εκμισθωτών. Το συλλογικό εργατικό δίκαιο παρέχει την προστασία του μόνο όταν πρόκειται για σχέσεις εξαρτημένης εργασίας. Δημήτρης Ιασ. Παπασταύρου, Απεργία Κεφάλαιο ΣΤ' σελ.29

εργασία με οποιαδήποτε μορφή στους δικαστικούς λειτουργούς και σε αυτούς που υπηρετούν στα σώματα ασφαλείας. Το δικαίωμα προσφυγής σε απεργία των δημοσίων υπαλλήλων και των υπαλλήλων της τοπικής αυτοδιοίκησης και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, καθώς και του προσωπικού των κάθε μορφής επιχειρήσεων δημοσίου χαρακτήρα ή κοινής ωφέλειας, που η λειτουργία τους έχει ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου, υπόκειται στους συγκεκριμένους περιορισμούς του νόμου που το ρυθμίζει. Οι περιορισμοί αυτοί δεν μπορούν να φθάνουν έως την κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας ή την παρεμπόδιση της νόμιμης άσκησής του».

Ιστορικά και σύμφωνα με το άρθρο 23 παρ.2 η απεργία αναφέρεται μόνο σε όσους τελούν σε σχέσης εξαρτημένης εργασίας και αποτελεί το ισχυρότερο μέσο ασκήσεως πίεσεως στον εργοδότη³. Η «απεργία» των ανεξάρτητων επαγγελματιών είναι μεν μέσο ασκήσεως πίεσεως στην κυβέρνηση ή τρόπος διαμαρτυρίας, αλλά δεν

---

³ Έχει δημιουργηθεί διχογνωμία στο κατά πόσο η απεργία αποτελεί έσχατο μέσο ή όχι. Η κρατούσα άποψη, η οποία θεμελιώνεται και στο Σύνταγμα στα άρθρα 23 παρ.2 και 25 παρ. 3 «*Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται*» δέχεται ότι η απεργία αποτελεί έσχατο μέσο των εργασιακών κινητοποιήσεων. Το Σύνταγμα, υποστηρίζουν αναγνωρίζοντας την απεργία ως όπλο η χρήση του οποίου προκαλεί αναστάτωση, επιφέρει σοβαρές διαταραχές στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας και ζημιώνει το κοινωνικό σύνολο, αναγάγει την απεργία ως έσχατο μέσο. Η προσφυγή στο έσχατο μέσο της απεργίας δεν κάμπτε τις ρήτρες του Α.Κ 281 αλλά προϋποθέτει την εξάντληση των οποιονδήποτε άλλων ηπιότερων μέσων και πάντως την μη παράληψη της διεξαγωγής των κατά περίπτωση αναγκαίων κατά την καλή πίστη διαπραγματεύσεων. Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης ενισχύουν την θέση τους επικαλούμενοι το άρθρο 24 παρ.4 του σχεδίου Συντάγματος σύμφωνα με το οποίο το δικαίωμα της απεργίας μπορεί να ασκηθεί «*εφόσον εξαντλήθηκαν όλες οι κατά νόμο δυνατότητες διαπραγματεύσεων ή διαιτησίας*». Κατά την κρατούσα αυτή άποψη η «προειδοποιητική» απεργία, η οποία πραγματοποιείται στο στάδιο των διαπραγματεύσεων, θα έπρεπε να είναι παράνομη. Η άλλη άποψη δεν δέχεται μεν την απεργία ως πρώτιστο ή ευκαιριακό μέσο αλλά δεν δέχεται και ότι πρέπει να έχουν πραγματοποιηθεί όλες οι απαραίτητες διαπραγματεύσεις για την κήρυξή της. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη το παράνομο ή όχι της απεργίας θα κριθεί κατά περίπτωση σύμφωνα με το άρθρο Α.Κ 281. Δημήτρης Ιασ. Παπασταύρου, Απεργία Κεφάλαιο ΣΤ' σελ.103-105

αποτελεί «απεργία» κατά την έννοια του άρθρου 23 παρ.2⁴. Το Σύνταγμα εξουσιοδότησε τον κοινό νομοθέτη να θεσπίσει «συγκεκριμένους περιορισμούς» με νόμο. Έτσι, η απεργία ρυθμίζεται και από τον ν.1262/1982⁵. Σύμφωνα με έναν από τους πληρέστερους ορισμούς η απεργία είναι μέσο του εργασιακού αγώνα και συνίσταται στην προσχεδιασμένη συλλογική αποχή μισθωτών από την εργασία με σκοπό την άσκηση πίεσης κατά κανόνα στον εργοδότη τους, ενδεχομένως όμως και σε τρίτο, και με τη βούληση της επανάληψης της ομαλής παροχής της εργασίας μετά τη λήξη της αγωνιστικής δράσης⁶.

Συνταγματικός προστατευόμενη, βάσει όλων των ανωτέρω, απεργία είναι μόνο εκείνη που

Α) **ασκείται από νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις.** Από αυτό το απεργιακό μονοπώλιο προκύπτει ότι απεργίες που κηρύσσονται από άλλες οργανώσεις καθώς και αυθόρμητες ή αδέσποτες απεργίες, που αποφασίζονται και διεξάγονται χωρίς την σύμπραξη των οικείων συνδικαλιστικών οργανώσεων όχι μόνο δεν προστατεύονται από το Σύνταγμα αλλά αντιθέτως απαγορεύονται. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι οι μη συνδικαλισμένοι εργαζόμενοι δεν μπορούν να ασκήσουν το

---

⁴ Ακόμη φανερότερο γίνεται αυτό στην περίπτωση της «απεργίας» των φοιτητών η οποία δεν προστατεύεται συνταγματικά. Π. Δ. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, τόμος β' εκδ.2005 σελ.998-999

⁵ Το δικαίωμα της απεργίας ρυθμίζεται και από το άρθρο 19 του ν.1264/1982. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό «*Η απεργία αποτελεί δικαίωμα των εργαζομένων που ασκείται από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις α) ως μέσο για την διαφύλαξη και την προαγωγή των οικονομικών, εργασιακών, συνδικαλιστικών και ασφαλιστικών συμφερόντων των εργαζομένων και ως εκδήλωση αλληλεγγύης για τους σκοπούς αυτούς και β) ως εκδήλωση αλληλεγγύης εργαζόμενων επιχειρήσεων ή εκμεταλλεύσεων που εξαρτώνται από πολυεθνικές εταιρείες προς εργαζομένους σε επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις ή στην έδρα της ίδιας της πολυεθνικής εταιρείας, και εφόσον η έκβαση της απεργίας των τελευταίων θα έχει άμεσες επιπτώσεις στα οικονομικά ή εργασιακά συμφέροντα των πρώτων.*

Η απεργία στην περίπτωση β' κηρύσσεται μόνο από την πιο αντιπροσωπευτική τριτοβάθμια συνδικαλιστική οργάνωση.

Για την άσκηση του δικαιώματος της απεργίας απαιτείται προειδοποίηση του εργοδότη ή της συνδικαλιστικής του οργάνωσης 24 τουλάχιστον ώρες πριν από την πραγματοποίησή της».

⁶ Κυρίτσης, Ο χαρακτηρισμός της απεργίας ως νομίμου ή παρανόμου, σελ.65

δικαίωμά τους αυτό. Σύμφωνα και με το ν.1264/1982 άρθρο 20 παρ.1 δεν τους επιβάλλεται σε καμία περίπτωση τέτοιου είδους περιορισμός.

Για να είναι νόμιμη μία συνδικαλιστική οργάνωση, θα πρέπει να καταχωρισθεί στο κατά άρθρο 2 παρ.1 ν. 1264 ειδικό βιβλίο. Αν πρόκειται για ένωση προσώπων του άρθρου 1 παρ. 3 του ν. 1264, πρέπει να κατατεθεί στο γραμματέα του Ειρηνοδικείου η ιδρυτική της πράξη και αντίγραφό της να έχει επιδοθεί στον εργοδότη.

Β) αποσκοπεί στην διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών συμφερόντων των εργαζομένων, έχει δηλαδή απαραιτήτως αγωνιστικό σκοπό. Η απεργία είναι από τη φύση της αγωνιστικό μέσο, που επιτελεί λειτουργία στο πλαίσιο της συλλογικής αυτονομίας με σκοπό τη λύση των συλλογικών διαφορών. Η απεργία, ως αγωνιστικό πιεστικό μέσο, τείνει στο να αναγκάσει το δέκτη της απεργιακής πίεσης να υποκύψει και να δεχτεί να ικανοποιήσει τα απεργιακά αιτήματα. Απεργία χωρίς συγκεκριμένο ή συγκεκριμένα αιτήματα της συνδικαλιστικής οργάνωσης που την κηρύσσει, δεν είναι νοητή. Ούτε είναι νοητή η απεργία που δεν αποβλέπει σε άσκηση πίεσης για την ικανοποίηση αιτημάτων. Αυτού του είδους οι «απεργίες», που δεν έχουν δηλαδή αγωνιστικό σκοπό ή έχουν άλλου είδους σκοπούς δεν προστατεύονται ή και απαγορεύονται από το Σύνταγμα⁷. Ο νόμος ν.1264 εμφανίζεται πιο ευρύς από το Σύνταγμα καθώς εκτός από τα οικονομικά και εργασιακά συμφέροντα των μισθωτών προστατεύει και τα συνδικαλιστικά και τα ασφαλιστικά τους⁸. Ο σκοπός του απεργιακού δικαιώματος δεν μπορεί να θιγεί ή να αλλοιωθεί από τον κοινό νομοθέτη σε καμία περίπτωση.

---

⁷ Έτσι, απεργία που γίνεται για να χρησιμοποιηθεί ο χρόνος της αποχής για άλλους σκοπούς, όπως για διασκέδαση ή εκδρομή ή για την πραγματοποίηση γενικής συνέλευσης, δεν αποτελεί απεργία, αλλά παραβίαση των ατομικών συμβάσεων εργασίας. Καρακατσάνης, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, έκδ.1992 αρ.436

⁸ Η διαφορά στον απεργιακό σκοπό μεταξύ συντάγματος και του νόμου ν.1264/1982 δημιούργησε έντονο προβληματισμό και αναπτύχθηκαν δύο αντικρουόμενες απόψεις. Σύμφωνα με την μία ο κοινός νομοθέτης έχει την εξουσιοδότηση να προσθέτει εργασιακούς σκοπούς οι οποίοι όμως επειδή δεν απολαμβάνουν την συνταγματική προστασία και άρα μπορεί να περιοριστούν ή και να απαγορευθούν εντελώς από τον ίδιο μετέπειτα. (Καρακατσάνης, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, έκδ.1992 αρ.443). Η αντίθετη άποψη (Μάνεσης, Συνταγματικό Δίκαιο, έκδ.1980 σελ.153επ) ισχυρίζεται ότι το Σύνταγμα θα μπορούσε να μην ρυθμίσει καθόλου τον απεργιακό σκοπό και να αφήσει

Την σημερινή εποχή εμφανίζεται πάρα πολύ η έννοια του παράνομου και καταχρηστικού σκοπού. Όλες οι απεργίες που δεν είναι παράνομες και καταχρηστικές είναι, από πλευράς σκοπού, νόμιμες. Επομένως, πρέπει δούμε πότε η θεωρία αλλά και η νομολογία κρίνει ότι μία απεργία είναι παράνομη ή καταχρηστική έτσι ώστε να μπορέσουμε να αντιληφθούμε και να οριοθετήσουμε καλύτερα τον πραγματικό και νόμιμο σκοπό της.

Καταρχάς, όσο αφορά το παράνομο των απεργιακών κινητοποιήσεων «είναι αυτονόητη αξίωση της έννομης τάξης τα αιτήματα, που υποστηρίζει η απεργία, να είναι νόμιμα, όχι παράνομα⁹». Οι απεργίες όμως χαρακτηρίζονται άλλοτε παράνομες, άλλοτε καταχρηστικές άλλοτε και τα δύο μαζί τις περισσότερες φορές αυθαίρετα με βάση «αυτοσχέδια» νομολογιακά κριτήρια που καμία σχέση δεν έχουν με τις συνταγματικές επιταγές.

Ενάντια σε όλη αυτή την προχειρότητα πρέπει να τονιστεί ότι μία μόνο έννοια του παράνομου αιτήματος δέχεται η ελληνική τάξη: Αυτού που δεν αποβλέπει στη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων. Ο μη συγκροτημένος τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει η νομολογία την έννοια του παράνομου απεργιακού σκοπού φαίνεται και στο ότι πολλές απεργίες έχουν χαρακτηριστεί παράνομες και καταχρηστικές με αιτιολογία ότι προβάλλουν την *επιχειρηματική δραστηριότητα ή το διευθυντικό δικαίωμα του εργοδότη* ή με την αιτιολογία ότι πρόκειται για αιτήματα που αποβλέπουν στην επίτευξη όρων εργασίας αντίθετων σε απαγορευτική διάταξη νόμου ή γιατί τα αιτήματα δεν εκφράζουν *συλλογικές διαφορές αλλά «νομικές» διαφορές εργασίας ή*

ελεύθερο τον κοινό νομοθέτη να αποφανθεί επί του θέματος. Το Σύνταγμα όμως δεν εγγυήθηκε απλώς το απεργιακό δικαίωμα, αλλά καθόρισε και την συνταγματικά ανεκτή απεργία, προσδιορίζοντας την με την οριοθέτηση του σκοπού της. Κι αφού έτσι συγκεκριμενοποίησε τον ανεκτό και προστατευόμενο πυρήνα της απεργίας και τα όριά του, η οποιαδήποτε διεύρυνση ή συρρίκνωση του πυρήνα αυτού βρίσκεται έξω από την εξουσιοδότηση προς τον κοινό νομοθέτη να ρυθμίζει τη συνδικαλιστική ελευθερία και τα συναφή δικαιώματα, στα οποία ανήκει και η απεργία. Τα οικονομικά και εργασιακά συμφέροντα απορρέουν από την σχέση εξαρτημένης εργασίας. Το ίδιο ισχύει και για τα συνδικαλιστικά συμφέροντα, αφού αυτά ανήκουν στα εργασιακά γενικά συμφέροντα. Το μόνο πρόβλημα που δημιουργείται αφορά τα ασφαλιστικά δικαιώματα. Λεβέντης, Η καταχρηστική απεργία κατά το Σύνταγμα και το κοινό δίκαιο ΝοΒ 32.236

⁹ Καρακατσάνης, Εργατικό Δίκαιο, τόμος Β', έκδ.1980, σελ.231

γιατί το περιεχόμενό τους αποβλέπει στην κατάργηση ή τη θέσπιση κρατικών κανόνων δικαίου.

Όσο αφορά την παραβίαση του διευθυντικού δικαιώματος του εργοδότη¹⁰ θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι απεργιακές επιδιώξεις που αποβλέπουν στον περιορισμό ή αμφισβητούν με οποιονδήποτε τρόπο τη μονοκρατορία του εργοδότη στη ρύθμιση και στον τρόπο παροχής της εργασίας στα πλαίσια της επιχείρησης, έχουν ταυτόχρονα και έναν προφανή χαρακτήρα προώθησης του συνδικαλιστικού συμφέροντος των εργαζομένων, αφού στην ουσία έχουν σαν στόχο την διανομή εργοδοτικής εξουσίας και προς τους οργανωμένους συνδικαλιστικά μισθωτούς. Η καθιέρωση οποιωνδήποτε συμμετοχικών δικαιωμάτων στους εργαζόμενους ή η θέσπιση κάποιων δυνατοτήτων ελέγχου της άσκησης του διευθυντικού δικαιώματος, όχι μόνο δεν απαγορεύεται από την ισχύουσα νομοθεσία, αλλά αντίθετα, αποτελεί επιτρεπτή συνταγματική κατεύθυνση της άσκησης της συνδικαλιστικής δραστηριότητας¹¹.

Όσο αφορά το ότι τα αιτήματα δεν εκφράζουν συλλογικές διαφορές αλλά «νομικές» διαφορές εργασίας¹² παρατηρητέα τα ακόλουθα: Μια νομική διαφορά μπορεί να επιληφθεί με συλλογικές διαπραγματεύσεις ενώ μία διαφορά εργασίας μπορεί να ξεκινήσει σαν ατομική-νομική διαφορά εργασίας και στη συνέχεια να καταλήξει, χωρίς βεβαίως να χάσει την ατομικότητά της, στη δημιουργία μιας συλλογικής διαφοράς συμφερόντων στο μέτρο που οι εργαζόμενοι διαβλέπουν πίσω από την εργοδοτική συμπεριφορά μια γενικότερη απειλή των συλλογικών τους πλέον συμφερόντων. Η νομολογία ασχολήθηκε με το ζήτημα κρίνοντας δύο κατηγορίες υποθέσεων. α) Το αίτημα επαναπρόσληψης απολυθέντων και το ζήτημα των

---

¹⁰ Μολονότι τα δικαστήρια ουσίας θεμελίωσαν την κρίση τους με σαφείς σκέψεις και αιτιολογίες, (π.χ θεωρήθηκε νόμιμο το αίτημα της απεργίας για εκπόνηση νέου κανονισμού εργασίας καθώς και για την διαφορετική διευθέτηση του τρόπου παροχής της εργασίας ενώ η νομολογία έχει κρίνει νόμιμη την απεργία που στόχευε σε πρόσληψη προσωπικού της επιχείρησης από επιτροπή προσλήψεων που θα συμμετέχουν και οι εργαζόμενοι,) ο Άρειος Πάγος συχνά έκρινε τις απεργίες αυτές παράνομες και καταχρηστικές ουσιαστικά γιατί έθιγαν το διευθυντικό δικαίωμα του εργοδότη. Γιάννης Ληξουριώτης, ο σκοπός του δικαιώματος της απεργίας, σελ.141

¹¹ Κουκιάδης, Συλλογικές εργασιακές σχέσεις, 1981, σελ.191επ

¹² Νομικές διαφορές είναι οι διαφορές που μπορούν να επιλυθούν από κανόνα δικαίου που ήδη υπάρχει. Καρακατσάνης, Εργατικό Δίκαιο, τόμος Β', έκδ.1980, σελ.229

απεργιών αλληλεγγύης¹³ και β) Το ζήτημα της απεργίας ως αντίδραση σε συμπεριφορά του εργοδότη που παραβιάζει τις υφιστάμενες υποχρεώσεις του.

Όσο αφορά το πρώτο ζήτημα τα δικαστήρια παρά την αναγνώριση της απεργίας της αλληλεγγύης, είναι πολύ διστακτικά να αποδεχθούν στις κρινόμενες περιπτώσεις την ύπαρξη προσβολής του συλλογικού συμφέροντος. Ο μοναδικός ουσιαστικά λόγος για τον οποίο δέχονται προσβολή του συλλογικού συμφέροντος των εργαζομένων είναι όταν η απόλυση γίνεται ως αντίδραση στην συνδικαλιστική δράση των εργαζομένων¹⁴. Γίνεται έτσι φανερό ότι η νομολογία δεν κρίνει ουσιαστικά πάνω στο ζήτημα αν υφίσταται προσβολή ή διακινδύνευση του συλλογικού συμφέροντος των συναδέλφων των απολυμένων μισθωτών, αλλά εάν η απόλυση διενεργήθηκε νόμιμα και όχι καταχρηστικά. Κρίνοντας δηλαδή τα δικαστήρια πάνω στο ζήτημα της νομιμότητας ή του θεμιτού της απόλυσης, νομίζουν ότι δημιουργούν επαρκές επιχείρημα για την έλλειψη συλλογικού συμφέροντος.

Όσο αφορά το δεύτερο ζήτημα η νομολογία δεν εξετάζει αν πράγματι υπάρχει προσβολή ή διακινδύνευση του συλλογικού συμφέροντος των εργαζομένων από τη συγκεκριμένη συμπεριφορά του εργοδότη, αλλά προσάπτει αμέσως στις απεργίες αυτές τη μορφή ότι προσπαθούν να επιλύσουν αγωνιστικά αντικείμενο που μόνο με δικαστική προσφυγή μπορεί να επιλυθεί, ή ότι εν πάση περιπτώσει θα έπρεπε να προηγηθεί το μέσο της δικαστικής επιδίωξης ως ηπιότερο της άσκησης του αγωνιστικού μέσου της απεργίας.

Το σύνολο σχεδόν των όρων εργασίας με τις οποίες διατίθεται και εκτελείται η εργασία των μισθωτών αποτελεί αντικείμενο νομοθετικά ρυθμισμένο. Μετά όμως το Σύνταγμα του 1975 η κρατική ρύθμιση των όρων εργασίας «δεν μπορεί να διεκδικεί αποκλειστικότητα, δεν μπορεί να ανακόψει την επιδίωξη των μισθωτών, με τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, να διαφυλάξουν και να προωθήσουν περισσότερο τα οικονομικά και εργασιακά τους συμφέροντα με συλλογικές συμβάσεις¹⁵» ή με άλλες

---

¹³ Η απεργία αυτή άρχισε να χαρακτηρίζεται ως νόμιμη μετά την ισχύ του Συντάγματος του 1975 καθώς από τότε η απεργία αλληλεγγύης προβλήθηκε ως έκφραση του βασικού συμφέροντος των εργαζομένων. Γιάννης Ληξουριώτης, Ο σκοπός του δικαιώματος της απεργίας, σελ.146

¹⁴ ΕφΘες.598/1983, ΕΕργΔ 42, 1983, σελ. 306, Εφ.Αθ.5401/1983, ΕΕργΔ 43, 1984, σελ.93,

¹⁵ Καρακατσάνης, Εργατικό Δίκαιο τόμος Β, εκδ.1980, σελ 71

«ενδοεπιχειρησιακές συμφωνίες ενοχικού τύπου», υποστηρίζοντας των μορφοποιημένων σε συγκεκριμένα αιτήματα συμφερόντων τους, με το μέσο του απεργιακού αγώνα.

Έτσι είναι νόμιμη η απεργία με αιτήματα που έχουν ως αντικείμενο τη βελτίωση των νομοθετικά προβλεπόμενων εργασιακών όρων και συνθηκών¹⁶.

Όσο αφορά όμως τις απεργιακές επιδιώξεις με περιεχόμενο αντίθετο σε απαγορευτική νομοθετική ρύθμιση παρατηρητέα τα ακόλουθα: Η νομολογία απαντάει σε αυτό το αμφιλεγόμενο πρόβλημα κρίνοντας τις παραπάνω απεργίες ως παράνομες και θεμελιώνοντας την απάντησή της στο άρθρο 22 παρ. 2 του Συντάγματος. Σύμφωνα με αυτό «*Με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας, που συμπληρώνονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας συναπτόμενες με ελεύθερες διαπραγματεύσεις και, αν αυτές αποτύχουν, με τους κανόνες που θέτει η διαίτησία*». Η σύνδεση των επιδιώξεων της απεργίας με την διάταξη του άρθρου 22 παρ.2 του Συντάγματος οδήγησε στην υποστήριξη της άποψης ότι η απεργία που προβάλλει αιτήματα για επιδίωξη όρων εργασίας αντίθετων σε απαγορευτική διάταξη νόμου ο οποίος αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση του *γενικότερου κοινωνικού συμφέροντος*, είναι παράνομη. Κάνοντας μία κριτική στην παραπάνω νομολογιακή θέση θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο χαρακτηρισμός των αιτημάτων της απεργίας ως παράνομων μπορεί να αφορά μόνο αιτήματα το περιεχόμενο των οποίων δεν σχετίζεται με τα «οικονομικά και εργασιακά συμφέροντα των εργαζομένων». Εφόσον το περιεχόμενο των αιτημάτων κινείται μέσα στα πλαίσια σεβασμού της συνταγματικής αυτής προϋπόθεσης και ταυτόχρονα μοναδικού όρου νομιμότητας του σκοπού της απεργίας, είναι ανεπίτρεπτη η απόδοση του χαρακτηρισμού του «παράνομου» σε απεργιακά αιτήματα¹⁷.

---

¹⁶ Έτσι δεν αμφισβητείται η νομιμότητα της προβολής αιτημάτων που αφορούν την μείωση του νομίμου εργασίας, την αύξηση των ημερών της ετήσιας άδειας ή τη λήψη προστατευτικών μέτρων προς αποφυγή ατυχημάτων και γενικότερα τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας. Πρωτ.Θες 4623/1985, ΕΕργΔ 45,1986, σελ.85, Πρωτ.Αθ.920/1983, ΕΕργΔ 42, 1983, σελ.232

¹⁷ Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι το εφικτό ή όχι της ικανοποίησης των προβαλλόμενων αιτημάτων, είτε οφείλεται σε πραγματική είτε σε νομική αδυναμία του εργοδότη, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν πρόσθετος όρος ή κριτήριο νομιμότητας αυτών, το οποίο από μόνο του να οδηγεί στον χαρακτηρισμό της απεργίας ως παράνομης. Το στοιχείο της πραγματικής ή νομικής αδυναμίας του εργοδότη να

Οι απεργιακές όμως επιδιώξεις μπορεί να είναι αντίθετες προς τις πολιτειακές επιλογές. Αυτή είναι η λεγόμενη «πολιτική» απεργία. Μετά την ισχύ του Συντάγματος του 1975 παγιώθηκε η αναγνώριση της δυνατότητας νόμιμης προβολής απεργιακών αιτημάτων, *εφόσον δεν επιδιώκουν αποκλειστικά και μόνο πολιτικούς σκοπούς*, που ουσιαστικό αποδέκτη έχουν την Πολιτεία και όχι τον συγκεκριμένο εργοδότη κατά του οποίου στρέφεται η απεργία, ανεξαρτήτως εάν τα συμφέροντα αυτά μπορούν να ικανοποιηθούν όχι από τον τελευταίο αλλά από το Κράτος ή άλλο φορέα εξουσίας. Έτσι αν δεχθούμε ότι η πολιτική απεργία δεν στοχεύει στην ικανοποίηση των καθαρά εργασιακών σκοπών τότε αυτή είναι παράνομη και δεν μπορεί να τύχει συνταγματικής προστασίας¹⁸. Πρόβλημα πάντως δημιουργείται και με την πολλαπλή γλώσσα με την οποία προσεγγίζεται το ζήτημα της «πολιτικής απεργίας»¹⁹.

Η νομολογία θεμελιώνει την θέση της αυτή χρησιμοποιώντας το νέο συνταγματικό πλαίσιο που προσφέρεται από τις σχετικές με το δικαίωμα της εργασίας, της κοινωνικής και συλλογικής αυτονομίας και της συνδικαλιστικής ελευθερίας διατάξεις του Συντάγματος του 1975, με τις οποίες ουσιαστικοποιούνται η αρχή του σεβασμού και της αξίας του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας²⁰.

ικανοποιήσει τα αιτήματα μπορεί μόνο να στοιχειοθετήσει με την συνδρομή και άλλων περιστατικών την έννοια της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος, Ε. Βενιζέλος, *Συνδικαλιστικές ελευθερίες και περιορισμοί*, έκδ, 1987, σελ.50-51

¹⁸ Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, τόμος β΄ εκδ.2005 σελ.1001

¹⁹ Υποστηρίζεται και η άποψη ότι πολιτική απεργία «υπό στενή έννοια» είναι αυτή που έχει σαν τελικό αποδέκτη το κράτος με σκοπό είτε την διαμαρτυρία του για μια πολιτική του πράξη ή παράλειψη, είτε τον εξαναγκασμό του σε συγκεκριμένη συμπεριφορά, ενώ «πολιτική απεργία» υπό ευρεία έννοια είναι κάθε απεργία ακόμα και αυτή που στρέφεται κατά του εργοδότη με αντικείμενο εργασιακά αιτήματα και αυτό γιατί καθαρή εργασιακή απεργία ούτε νοείται ούτε υπάρχει. Τραυλός –Τζανετάτος «Πολιτική απεργία και δημοκρατική αρχή», ΕΕργΔ 35, έκδ.1976, σελ.463 επ.

²⁰ Το συνταγματικό πλαίσιο είναι το εξής: Δίπλα στην διάταξη του άρθρου 23 παρ.2 αξιολογείται και η διάταξη του άρθρου 22 παρ. 1 και έτσι κρίνεται ότι απεργιακές επιδιώξεις των εργαζομένων δεν είναι αναγκαίο να στρέφονται αποκλειστικά «έναντι των συγκεκριμένων εργοδοτών αλλά και έναντι του κράτους το οποίο οφείλει να μεριμνά για την ηθική και υλική εξύψωση τους, δηλαδή για την ικανοποίηση των

Ένα άλλο ζήτημα που αφορά τον σκοπό των απεργιακών επιδιώξεων και με το οποίο έρχονται αντιμέτωπα αρκετά συχνά τα ελληνικά δικαστήρια είναι το ζήτημα της ανάμειξης νόμιμων και παράνομων απεργιακών επιδιώξεων. Η θέση της νομολογίας απέναντι σε αυτό το πρόβλημα είναι ότι εάν σε μια απεργία υφίσταται νομίμων και παρανόμων αιτημάτων, η τελική κρίση για τη νομιμότητα της απεργίας θα εξαρτηθεί από τη βαρύτητα των αιτημάτων, δηλαδή από το αν το χαρακτηρισμένο ως «κύριος σκοπός» αίτημα είναι νόμιμο ή παράνομο. Με αυτή την έννοια δεν μπορεί να χαρακτηριστεί μια απεργία ως παράνομη ή καταχρηστική απλώς και μόνο γιατί συμπεριλαμβάνει μεταξύ των αιτημάτων της κάποια μη νόμιμα αιτήματα ήσσονος βαρύτητας και σημασίας σε σχέση με τα ουσιώδη απεργιακά αιτήματα²¹. Στο ερώτημα πώς θα επιλεγθεί ο κύριος σκοπός είναι η νομολογία έδωσε την εξής απάντηση: Κύριος σκοπός της απεργίας είναι η υπέρ των απεργών βελτίωση των ήδη υπάρχοντων όρων εργασίας, η οποία θα επέλθει μόνο με τη σύναψη μιας συλλογικής σύμβασης εργασίας²².

Εκτός από παράνομες όμως οι απεργίες κηρύσσονται αναλογικά πολύ περισσότερες φορές καταχρηστικές. Η έννοια της κατάχρησης δικαιώματος²³ ρυθμίζεται συνταγματικά από το άρθρο 25 παρ.3 σύμφωνα με την οποία «η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται», σε συνδυασμό με το άρθρο 5 παρ. 1 σύμφωνα με το οποίο «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική, και πολιτική ζωή

οικονομικών και εργασιακών αιτημάτων αυτών» Γιάννης Ληξουριώτης, Ο σκοπός του δικαιώματος της απεργίας, σελ.192

²¹ Λεβέντης, Εργατική Νομοθεσία, τόμος Α', 1986, σελ.405-406

²² Καποδίστριας, Περιπτώσεις και συνέπειες παράνομης απεργίας, ΕΕργΔ 38, έκδ.1979, σελ.4

²³ Η κατάχρηση δικαιώματος εμφανίζει τα εξής χαρακτηριστικά:α) η κατάχρηση αποτελεί καταρχήν νομότυπη άσκηση δικαιώματος β) η κατάχρηση εμπεριέχει έντονη την έννοια της υπερβολής, όπως άλλωστε προκύπτει και από την αιτιολογία της λέξης γ) η κατάχρηση είναι σε τέτοιο βαθμό υπερβολική συμπεριφορά, ώστε πλέον δεν είναι ανεκτή από την έννομη τάξη, δ) η κατάχρηση συνιστά υπερβολική και ως εκ τούτου κακή χρήση. Δημητρόπουλος, Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος σελ.190

της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων²⁴ και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.

Αν ληφθεί υπόψη ότι από τους τρεις διακεκριμένους περιορισμούς που θέτει η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος οι δύο, δηλ. η μη παραβίαση του Συντάγματος και των χρηστών ηθών, παραπέμπουν βασικά στην ιδέα της προστασίας του γενικού ή του δημοσίου συμφέροντος, και έτσι είναι φανερό ότι, ως προς αυτούς τουλάχιστον, δύσκολα μπορεί να βρει ευχέρεια εφαρμογής η γενική ρήτρα του άρθρου 25 παρ. 3 του Συντάγματος στο δικαίωμα της απεργίας. Και αυτό γιατί, αν δεν δικαιολογούνται νομοθετικοί ή απαγόρευση της απεργίας με επίκληση λόγων γενικότερου συμφέροντος, δεν είναι βέβαια δυνατόν να νομιμοποιηθεί η δικαστική επίκληση των λόγων αυτών μέσα από το μηχανισμό της καταχρηστικής άσκησης συνταγματικού δικαιώματος²⁵. Απομένει να εξετάσουμε τα όρια ελέγχου της καταχρηστικής άσκησης του απεργιακού δικαιώματος με τη χρησιμοποίηση του τρίτου περιοριστικού κριτηρίου του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος, τη μη προσβολή δηλαδή των «δικαιωμάτων των άλλων». Ο περιορισμός αυτός όσο αφορά το δικαίωμα της απεργίας, που η ουσία του συνίσταται στην πρόκληση βλάβης στα συμφέροντα τρίτων μόνο μία σημασία θα μπορούσε να έχει: Να ελέγχει ως καταχρηστική την άσκηση του δικαιώματος της απεργίας εάν η προσβολή των δικαιωμάτων τρίτων δεν είναι συνέπεια του ανασταλτικού αποτελέσματος αλλά συνέπεια παρανόμων πρακτικών ή μεθοδεύσεων που ακολουθούν την απεργιακή κινητοποίηση ή όταν η πρόκληση ζημίας δεν «δικαιολογείται», πράγμα το οποίο συμβαίνει στην περίπτωση που ο προβαλλόμενος απεργιακός σκοπός είτε έχει μια ελαττωματική υπόσταση είτε αναιρείται από την όλη στάση του εργασιακού μέρους κατά τη διάρκεια του απεργιακού αγώνα, είτε, εν πάση περιπτώσει, η συγκεκριμένη άσκηση του δικαιώματος της απεργίας υπονομεύει τον

---

²⁴ Ο συντακτικός νομοθέτης θέτει ως βασική αρχή, το σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων. Η ελεύθερη δράση του ατόμου στην κοινωνία οριοθετείται από τα δικαιώματα των άλλων, τόσο τα συνταγματικά όσο και τα προβλεπόμενα από την κοινή νομοθεσία. Η άσκηση οποιουδήποτε δικαιώματος, πολιτικού, κοινωνικού ή οικονομικού, δεν επιτρέπεται εφόσον προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων. Η συνταγματική αυτή οριοθέτηση της δράσης του ατόμου αποτελεί ρητή αναγνώριση της απόλυτης αμυντικής ενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Δημητρόπουλος, *Συνταγματικά Δικαιώματα*, Γενικό Μέρος σελ.185

²⁵ Μάνεσης, *Ατομικές Ελευθερίες*, τόμος α', έκδ. δ', 1982 σελ.62

προσδιορισμένο στη διάταξη του άρθρου 23 παρ.2 του Συντάγματος απεργιακό σκοπό και τα συμφέροντα που αυτός οφείλει να υπηρετεί.

Η νομολογία για να αποφανθεί επί της κατάχρησης του δικαιώματος σήμερα λαμβάνει υπόψη της τρία κριτήρια. Α) την εργοδοτική αδυναμία επίλυσης των απεργιακών επιδιώξεων Β) την νομική αδυναμία προβολής τους και Γ) την αρχή της αναλογικότητας.

Στην πρώτη κατηγορία μπορούμε να κατατάξουμε τις περιπτώσεις εκείνες που η δικαστική εκτίμηση εξάγεται από τη διαπίστωση μιας ευρείας έννοιας *εργοδοτικής αδυναμίας* στην επίλυση των προβαλλομένων απεργιακών επιδιώξεων. Η αδυναμία αυτή μπορεί να έχει σαν αιτιολογική βάση ή την προϋπάρχουσα οικονομική κατάσταση της επιχείρησης ή τις επιπτώσεις που θα έχει πάνω σε αυτήν η ικανοποίηση των απεργιακών αιτημάτων. Αυτό σημαίνει, αν και δεν ομολογείται πάντα ευθέως από τις δικαστικές αποφάσεις, ότι η *οικονομική αδυναμία* που προβάλλει ο εργοδότης ανάγεται σε λόγο καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος της απεργίας. Επίσης, κατά τη νομολογία, μπορεί η εργοδοτική αδυναμία επίλυσης των απεργιακών επιδιώξεων να προκύπτει είτε από το ότι αυτές συνίστανται σε αιτήματα που δεν έχουν τον εργοδότη σαν αποδέκτη, είτε από το ότι, μολονότι απευθύνονται σε αυτόν, η επίλυσή τους προσκρούει σε απαγορευτική διάταξη νόμου. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, είναι φανερό, το πρόβλημα βρίσκεται όχι στην προβολή των αιτημάτων, αλλά στην εκτίμηση ότι, για πραγματικούς ή νομικούς λόγους τα αιτήματα δεν μπορούν να επιλυθούν ή ότι, εν πάση περιπτώσει, η επίλυσή τους επιφέρει δυσμενή για την πορεία της επιχείρησης αποτελέσματα.

Η δεύτερη κατηγορία λόγων καταχρηστικότητας δεν έχει σαν βάση την εργοδοτική αδυναμία επίλυσης των απεργιακών επιδιώξεων αλλά τη νομική αδυναμία προβολής αυτών. Εδώ εντάσσουμε την περίπτωση της νομοθετικής απαγόρευσης για τη χρησιμοποίηση ή τη συνέχιση του απεργιακού αγώνα για την επιδίωξη αιτημάτων η επίλυση των οποίων έχει ήδη παραπεμφθεί στην υποχρεωτική διαιτησία καθώς επίσης την περίπτωση που κρίνεται ότι η απεργιακή επιδίωξη αιτημάτων που αναφέρονται σε εργασιακούς όρους ρυθμισμένους ήδη με ισχύουσα συλλογική σύμβαση, προσβάλλει τη λεγόμενη «υποχρέωση ειρήνης».

Ο τρίτος βασικός λόγος προσφυγής στην έννοια της καταχρηστικής προβολής αιτημάτων συναρτάται με την αξιολογική εκτίμηση που προκύπτει από το συσχετισμό της σπουδαιότητας των απεργιακών επιδιώξεων με την προκαλούμενη στον εργοδότη ή το κοινωνικό σύνολο ζημία. Εδώ πρόκειται βέβαια για την

εφαρμογή της λεγόμενης *αρχής της αναλογικότητας*, κατάλοιπο²⁶ ή υπό νέο ένδυμα²⁷ εμφάνιση της παλαιότερης γερμανικής θεωρίας της *κοινωνικής προσφορότητας*, αρχή σύμφωνα με την οποία, εάν υπάρχει δυσαναλογία μεταξύ του επιδιωκόμενου σκοπού της απεργίας και της ζημίας που προκαλεί αυτή στον εργοδότη ή το κοινωνικό σύνολο, η απεργία ασκείται καταχρηστικά.

Γενικότερα, ο έλεγχος του απεργιακού σκοπού δεν μπορεί να αφορά παρά την έρευνα εάν τα συγκεκριμένα συμφέροντα που επιδιώκονται με την απεργία μπορούν να υπαχθούν στην έννοια των συνταγματικά προσδιοριζόμενων επιδιώξιμων απεργιακών συμφερόντων²⁸. Κατά τη συνταγματική αντίληψη, αρκεί η άσκηση του δικαιώματος της απεργίας να αποτελεί απάντηση στη διακινδύνευση ή στην προσβολή εργασιακών συμφερόντων από τον εργοδότη, τα πολιτειακά όργανα ή και τρίτους. Έτσι, το απεργιακό δικαίωμα μπορεί να λειτουργεί, εκτός από *διεκδικητικό*, και ως *κυρωτικό* μέσο για το μη σεβασμό των δικαιωμάτων των εργαζομένων ή γενικότερα την προσβολή των συμφερόντων τους.

Γ) **δεν αφορά τους δικαστικούς λειτουργούς ή τους υπηρετούντες στα σώματα ασφαλείας.** Στην περίπτωση αυτή το Σύνταγμα δεν αρκείται στη μη προστασία, αλλά προχωρεί στην απαγόρευση. Εδώ έχουμε την περίπτωση ενός ενεργητικού περιορισμού, αφού η συρρίκνωση συνιστάται στην αφαίρεση της δυνατότητας δράσης, ενέργειας του φορέα του δικαιώματος²⁹. Αυτό σημαίνει π.χ ότι οι δικαστές και οι εισαγγελείς, που, ύστερα από αποφάσεις των συνδικαλιστικών τους οργανώσεων, έχουν επανειλημμένως απόσχει συλλογικά από τα καθήκοντά τους, με την παρότρυνση των οργανώσεων τους παραβίασαν ευθέως τις ατομικές συμβάσεις τους με τρόπο αδιάφορο για το συλλογικό εργατικό δίκαιο. Στους υπηρετούντες τα

---

²⁶ Αλμπραντης, *Απεργία και αντιδράσεις του εργοδότη σ' αυτήν, Δίκαιο και Πολιτική*, εκδ.1984, σελ.211

²⁷ Κουκιάδης, *Συλλογικές εργασιακές σχέσεις*, 1981, σελ. 511

²⁸ Των συμφερόντων δηλαδή που προκύπτουν από την παραγωγική, οικονομική και κοινωνική διάσταση της θέσης των εργαζομένων ως μισθωτών και συνδέονται με τη διατήρηση ή την καλύτερευση της θέσης αυτής, ενώ δεν είναι απαραίτητο η επιδίωξη των συμφερόντων αυτών να μορφοποιείται πάντα σε προβολή προτάσεων διαμορφωμένων σε συγκεκριμένα διεκδικητικά αιτήματα. Γιάννης Ληξουριώτης, *Ο σκοπός του δικαιώματος της απεργίας* σελ.338

²⁹ Δημητρόπουλος, *Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος* σελ.210

σώματα ασφαλείας περιλαμβάνονται και οι πολιτικοί δημόσιοι υπάλληλοι των σωμάτων ασφαλείας καθώς και οι λιμενικοί και προφανώς οι υπηρετούντες στην Πυροσβεστική Υπηρεσία, τη Χωροφυλακή και την Αγροφυλακή³⁰. Εντύπωση προκαλεί το ότι δεν συμπεριλήφθησαν στην έννοια της απαγόρευσης οι ανήκοντες στις ένοπλες δυνάμεις³¹. Η παράλειψη αυτή επισημάνθηκε και κατά τη συζήτηση στη Βουλή για τη διάταξη αυτή οπότε ο αρμόδιος Υπουργός δήλωσε ότι η απαγόρευση απεργίας στους στρατιωτικούς θεωρήθηκε αυτονόητη, διότι «η απεργία του στρατού σημαίνει στάση»³².

Η συνταγματική αυτή διάταξη, αποβλέπει στη διασφάλιση της ομαλής και απρόσκοπτης λειτουργίας της δικαιοσύνης, των σωμάτων ασφαλείας και των ενόπλων δυνάμεων. Η απαγόρευση του Συντάγματος ερμηνεύεται ως εξής: Καταρχήν στις οργανώσεις των παραπάνω κατηγοριών δεν παρέχεται η εξουσία να προκαλούν μονομερώς καθεστώς αναστολής της λειτουργίας των ατομικών σχέσεων εργασίας των μελών τους με το Δημόσιο. Επίσης στους ανήκοντες στις κατηγορίες αυτές δεν παρέχεται δικαίωμα συμμετοχής στην απεργία και τέλος απαγορεύεται στον κοινό νομοθέτη να παραχωρήσει τέτοια δικαιώματα στους ανήκοντες στις κατηγορίες αυτές και στις οργανώσεις τους. Η εξαίρεση που υπάρχει στον Κώδικα των Δικαστικών Λειτουργών για τα μέλη του Ελεγκτικού Συνεδρίου δεν έχει σε καμία περίπτωση την έννοια ότι αυτοί δεν είναι δικαστικοί λειτουργοί, αφού τη φύση του Ελεγκτικού Συνεδρίου ως Δικαστηρίου ορίζει το ίδιο το Σύνταγμα στο άρθρο 98, αλλά απλώς ότι διέπονται από την ειδική για το δικαστήριο αυτό νομοθεσία.

Δ) δεν αντίκειται στους περιορισμούς που κατά εξουσιοδότηση του Συντάγματος θεσπίζει ο εκάστοτε νομοθέτης. Το άρθρο 23 παρ.1 υποχρέωσε, όπως προανέφερα τον κοινό νομοθέτη, εξουσιοδοτώντας τον παράλληλα, να λάβει όλα τα προσήκοντα μέτρα για να προστατεύσει τη συνδικαλιστική ελευθερία και να

---

³⁰ Καρακατσάνης, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, έκδ. 1992, αρ.380

³¹ Σύμφωνα με Καρακατσάνη παρά τη σιωπή του Συντάγματος είναι αυτονόητο ότι η απαγόρευση εκτείνεται και στους υπηρετούντες στις ένοπλες δυνάμεις στρατιωτικούς και μη υπαλλήλους. Εντούτοις το Δημόσιο, από προφανές σφάλμα, συνηθίζει να θεωρεί μη απαγορευμένες τις απεργίες των πολιτικών υπαλλήλων των ένοπλων δυνάμεων.

³² Θόδωρος Γαροφαλλίδης, Το δικαίωμα της απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων, σελ.177

διασφαλίσει την ανεμπόδιστη άσκηση των συναφών με αυτήν δικαιωμάτων εναντίον κάθε προσβολής τους, μέσα στα όρια του νόμου.

Το άρθρο 22 παρ.2 του Συντάγματος ορίζει ότι με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας που συμπληρώνονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, οι οποίες συνάπτονται με ελεύθερες διαπραγματεύσεις και, αν αυτές αποτύχουν, με κανόνες που θέτει η διαιτησία.

Από τις διατάξεις αυτές καθώς και από διεθνείς συμβάσεις³³, οι οποίες κατοχυρώνουν την συνδικαλιστική ελευθερία και αναθέτουν την ρύθμιση των όρων εργασίας στις ελεύθερες διαπραγματεύσεις, φαίνεται ότι ο νομοθέτης περιορίζεται στην διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας, στην ανεμπόδιστη άσκηση των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων και στον προσδιορισμό μόνο των γενικών όρων εργασίας. Από όλα τα παραπάνω απορρέουν οι αρχές της συλλογικής αυτονομίας και της ουδετερότητας του κράτους. Οι αρχές αυτές καθορίζουν και τα όρια εξουσιοδοτήσεων που παρέχονται από τις ίδιες τις διατάξεις στον κοινό νομοθέτη.

Το ότι το Σύνταγμα εγγυάται την συνδικαλιστική ελευθερία και τα συναφή δικαιώματα «μέσα στα όρια του νόμου» δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι παρέχεται «εν λευκώ» εξουσιοδότηση στον κοινό νομοθέτη για επεμβάσεις οι οποίες θίγουν την αρχή της συλλογικής αυτονομίας και της ουδετερότητας του κράτους. Ο νομοθέτης δεν έχει καμία έκτακτη «περιοριστική εξουσία»³⁴. Η επιφύλαξη νόμου σημαίνει απλώς ότι τα συνδικαλιστικά δικαιώματα υπόκεινται και αυτά στους γενικούς κανόνες που αφορούν σε όλα γενικώς τα δικαιώματα, καθώς και τους κανόνες, που κατά συνταγματική επιταγή έχει την υποχρέωση να θέτει ο νομοθέτης για την διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας και την ανεμπόδιστη άσκηση των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων εναντίον κάθε προσβολής. Από κει και πέρα οι οποιεσδήποτε επεμβάσεις του κοινού νομοθέτη, όταν αφορούν στον εργασιακό αγώνα ή στους όρους εργασίας, προκαλούν πρόβλημα υπέρβασης ορίων της ανεκτής κάμψης της αρχής της συλλογικής αυτονομίας και της ουδετερότητας του κράτους .

Άλλωστε και ο ίδιος ο νομοθέτης δεσμεύεται από τα «όρια των περιορισμών», δηλαδή από περιορισμούς που δεσμεύουν τον ίδιο κατά την εισαγωγή περιορισμών των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Στα όρια των περιορισμών ανήκουν: α) Η αρχή της

---

³³ Οι διεθνείς συμβάσεις από τη στιγμή που έχουν επικυρωθεί από τη χώρα μας έχουν αυξημένη τυπική ισχύ. Καλομοίρης, Βασικές έννοιες του ελληνικού εργατικού δικαίου σελ. 389

³⁴ Δημητρόπουλος, Συνταγματικά δικαιώματα, Γενικό Μέρος, σελ.222

αναλογικότητας β) Ο πυρήνας του δικαιώματος γ) Η απαγόρευση νομοθετικού περιορισμού συγκεκριμένης περίπτωσης δ) Η απαγόρευση καταχρηστικής επιβολής περιορισμών ε) Η συμφωνία προς την ελεύθερη δημοκρατική τάξη³⁵.

Η συνταγματική επιταγή προς το κράτος, να λαμβάνει τα προσηκόντα μέτρα για τη διασφάλιση των συνδικαλιστικών ελευθεριών και την ανεμπόδιστη άσκηση των συναφών δικαιωμάτων, σημαίνει και υποχρέωση του κοινού νομοθέτη για την άρση της σύγκρουσης μεταξύ συντρεχόντων ή αντιθέτων δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Αφού το πολίτευμα διασφαλίζει τις συνδικαλιστικές ελευθερίες όλων των πολιτών, ανεξάρτητα αν πρόκειται για μισθωτούς ή εργοδότες³⁶ υπάρχει ενδεχόμενο σύγκρουσης ελευθεριών και δικαιωμάτων. Η σύγκρουση πρέπει να αίρεται σύμφωνα με τις αρχές που διέπουν ολόκληρο το δίκαιο. Όμως στις περιπτώσεις εκείνες, που οι αρχές αυτές δεν επαρκούν τότε και μόνο τότε, ο κοινός νομοθέτης έχει την υποχρέωση να επεμβαίνει ρυθμιστικά, ώστε, εναρμονίζοντας τις αντιθέσεις, να διασφαλίζει τις συνδικαλιστικές ελευθερίες και την ανεμπόδιστη άσκηση των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων και των δύο πλευρών.

Δυστυχώς, το μεγάλο βήμα που έκανε ο συντακτικός μας νομοθέτης το 1975, κατοχυρώνοντας τη συνδικαλιστική ελευθερία, θετική και αρνητική, τη συλλογική αυτονομία, το θεσμό των ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων και την

---

³⁵ Δημητρόπουλος, Συνταγματικά δικαιώματα, Γενικό Μέρος, σελ.224

³⁶ Η χώρα μας επικύρωσε με το ν. δ 4204/1961 τη διεθνή σύμβαση εργασίας 87/1946 «περί συνδικαλιστικής ελευθερίας» που κατοχυρώνει τη συνδικαλιστική ελευθερία και το δικαίωμα των συλλογικών εργατικών αγώνων εξίσου για τους εργαζόμενους και για τους εργοδότες. Έτσι επιτρέπεται στη χώρα μας και η ανταπεργία, η οποία αποτελεί το αντιστάθμισμα της απεργίας από την εργοδοτική πλευρά, την συλλογική άρνηση των εργαζομένων να αποδεχθούν την παροχή εργασίας από μέρους των εργαζομένων, όταν αυτό γίνεται με ένα ορισμένο συλλογικό σκοπό. Όπως η απεργία έτσι και η ανταπεργία όταν ασκείται νόμιμα, δεν αποτελεί παράβαση της συμβάσεως εργασίας, την οποία δεν καταγγέλλει, αλλά απλώς την αναστέλλει. Μέχρι το 1982 η Ελλάδα έμενε πιστή στην διεθνή συνθήκη και επιτρεπόταν η αμυντική ανταπεργία όταν ανατρεπόταν λόγω μιας απεργίας η ισορροπία των νόμιμων διαπραγματεύσεων. Ο ν. 1264/1982 επέβαλλε όμως την πλήρη απαγόρευση. Σύμφωνα με το άρθρο 22 παρ.2 «απαγορεύεται η ανταπεργία» Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, τόμος β΄ εκδ.2005 σελ.1001

ουδετερότητα του κράτους, έχει προσκόψει τόσο στον κρατικό παρεμβατισμό και στη διοίκηση, που δείχνουν να μην συμπαθούν φραγμούς στις εξουσίες τους, όσο και στη νομολογία και στη θεωρία, οι οποίες, διστακτικές απέναντι στον ελεύθερο εργασιακό αγώνα και μη τολμώντας να αποδεσμευτούν από τον παραδοσιακό κρατικισμό, έχουν καταφύγει σε αναιρετικές των συνταγματικών νεωτερισμών ερμηνείες.

Ε) **Είναι συλλογικό μέσο.** Η απεργία ως μέσο του εργασιακού αγώνα εμφανίζει έντονο το στοιχείο της συλλογικότητας από όπου αντλεί την δικαιολόγηση και την δύναμή της. Άλλωστε αυτό ακριβώς το στοιχείο οδήγησε και στην αναγνώριση και παραδοχή της από το δίκαιο. Η συλλογικότητα μολονότι δεν αναφέρεται ρητώς ούτε στο άρθρο 23 του Συντάγματος, ούτε στον νόμο 1264 που ρυθμίζουν την απεργία θεωρείται δεδομένο και προκύπτει από την ίδια την φύση της απεργίας. Γι' αυτό άλλωστε και το Σύνταγμα αναθέτει την τέλεση της απεργίας στις συνδικαλιστικές οργανώσεις, οι οποίες θα ενεργήσουν συλλογικά. Επίσης όταν ως απεργιακό σκοπό ορίζει την προάσπιση και προαγωγή των συμφερόντων των μισθωτών είναι φανερό ότι εννοεί τα συλλογικά τους συμφέροντα³⁷.

Απεργία η οποία δεν εμφανίζει το στοιχείο της συλλογικότητας δεν είναι απεργία. Η συλλογικότητα όμως πρέπει να εμφανίζεται κατά τη χρονική περίοδο που αποφασίζει η συνδικαλιστική οργάνωση την κήρυξη της απεργίας. Η μετέπειτα συμμετοχή στην εκτέλεση της απεργίας είναι ένα πραγματικό περιστατικό το οποίο θα κρίνει την επιτυχία ή όχι της απεργίας. Έτσι, αποχή από την εργασία που έχει μικρή συμμετοχή αλλά αποφασίστηκε από την αρμόδια συνδικαλιστική οργάνωση με την κατάλληλη πλειοψηφία και έχει ως στόχο την πρόκληση συλλογικής αγωνιστικής δράσης για την ικανοποίηση συλλογικών συμφερόντων, εμφανίζει όλα τα στοιχεία της απεργίας, η οποία όμως έχει λίγες πιθανότητες επιτυχίας³⁸.

Δεν πάσχει από έλλειψη του στοιχείου της συλλογικότητας η απεργιακή εκείνη μορφή κατά την οποία η συνδικαλιστική οργάνωση αποφασίζει, για την εξυπηρέτηση πάντοτε συλλογικών συμφερόντων και την ικανοποίηση πάντοτε συλλογικών σκοπών, την αποχή από την εργασία ή την ελαττωμένη παροχή της σε έναν μικρό αριθμό μισθωτών με την προϋπόθεση όμως ότι οι τελευταίοι εργάζονται σε νευραλγικό τομέα της επιχείρησης, η ακινητοποίηση του οποίου καθιστά αδύνατη ή περιττή ή ασύμφορη την εργασία των πολλών.

---

³⁷ Γιάννης Ληξουριώτης, ο σκοπός του δικαιώματος της απεργίας, σελ.51επ

³⁸ Αγαλλόπουλος, Εργατικό Δίκαιο, σελ. 98

Δεν είναι απαραίτητο για να υπάρχει το στοιχείο της συλλογικότητας και άρα να στοιχειοθετείται η έννοια της απεργίας, η αποχή από την εργασία να αφορά την διαφύλαξη ή την ικανοποίηση των συμφερόντων όλων των μισθωτών. Το στοιχείο αυτό μπορεί να συντρέχει και αν η απεργία γίνεται για την προάσπιση των συμφερόντων μιας μικρής μόνο ομάδας και είναι αδιάφορο αν στην απεργία συμμετέχουν όλοι οι μισθωτοί ή μόνο αυτή η μικρή ομάδα. Λείπει όμως το στοιχείο της συλλογικότητας, και άρα η απεργία είναι παράνομη, όταν πρόκειται για την ικανοποίηση ατομικών συμφερόντων, όπως π.χ την επαναπρόσληψη μεμονωμένων ατόμων ή την ματαίωση της μετάθεσης ή απόσπασης συγκεκριμένου μισθωτού³⁹.

Διχογνωμία έχει προκαλέσει για το αν εμφανίζεται ή όχι το στοιχείο της συλλογικότητας η περίπτωση κατά την οποία ένας και μόνο μισθωτός απέχει από την εργασία του. Σύμφωνα με μία άποψη η συμμετοχή ενός μόνο μισθωτού καθιστά την απεργία παράνομη⁴⁰. Η άποψη αυτή είναι σωστή εφόσον ο μισθωτός αυτός διεκδικεί αιτήματα ατομικά στερημένα από κάθε είδους συλλογικό χαρακτήρα. Στην περίπτωση όμως που συνδικαλιστική οργάνωση αποφάσισε απεργία με τον οριζόμενο στο ν.1264 τρόπο και με σκοπό την ικανοποίηση συλλογικών συμφερόντων, τότε η αποχή από την εργασία είναι καθ' όλα νόμιμη. Η συμμετοχή ενός μόνο οδηγού ταξί σε απεργία που αποφάσισε η ομοιοεπαγγελματική του οργάνωση είναι καθ' όλα νόμιμη. Η απεργία απλά δεν θα έχει, λόγω της μικρής συμμετοχής, μεγάλες πιθανότητες επιτυχίας. Σε καμία όμως περίπτωση, η συμμετοχή ενός και μόνο μισθωτού στην απεργία δεν σημαίνει από μόνο του χωρίς να ληφθούν υπόψη άλλες περιστάσεις την μη εκκίνηση ή την λήξη της απεργίας.⁴¹

Το απεργιακό αίτημα πρέπει να είναι συλλογικό και όχι μόνο να έχει συλλογική εμφάνιση. Έτσι από τη μία δεν είναι συλλογικό και άρα ούτε νόμιμο το αίτημα όταν αφορά την ρύθμιση περισσότερων ατομικών περιπτώσεων και ουσιαστικά αποσκοπεί σε εξατομικευμένες μεταχειρίσεις, όπως όταν συμβαίνει με την διεκδίκηση των καταβαλλόμενων μισθών που διαφέρουν από ατομική σε ατομική σύμβαση εργασίας και όχι των θεσπισμένων μισθών που είναι ίδιοι για όλους⁴². Από

---

³⁹ Εφαθ. 14410/88 ΔΕΝ 46.1021, ΕφΘεσς. 598/80 ΕΕργΔ 42.306, ΑΠ 244/80 ΔΕΝ 36.487

⁴⁰ Αγαλλόπουλος, Εργατικό Δίκαιο, σελ. 98

⁴¹ Κυρίτης, Ο χαρακτηρισμός της απεργίας ως νομίμου ή παρανόμου, σελ.69επ.

⁴² Καρακατσάνης, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, έκδ.1992, αρ.444

την άλλη είναι συλλογικό το αίτημα που αφορά μία σειρά⁴³ από εργοδοτικά μέτρα που στρέφονται κατά συγκεκριμένων μισθωτών με σκοπό να αποδυναμωθεί η συνδικαλιστική οργάνωση γιατί θεωρείται με αυτόν τον τρόπο ότι πλήττεται η συλλογική δράση.

ΣΤ) Συνίσταται στην προσχεδιασμένη προσωρινή αποχή μισθωτών από την εργασία⁴⁴. Η προσωρινή αποχή των μισθωτών εντάσσεται στην ευρεία έννοια του εργασιακού αγώνα, ο οποίος καλύπτει κάθε συνειδητή παρενόχληση της εργασιακής ειρήνης με συλλογικά μέσα, είτε από την πλευρά των μισθωτών, είτε από την πλευρά των εργοδοτών, με σκοπό την άσκηση πίεσης στην άλλη πλευρά και με τη βούληση της επανάλιψης κανονικών σχέσεων στη συνέχεια. Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω για την απεργία ως πολεμικό μέσο στα πλαίσια του εργασιακού αγώνα, μπορεί να γίνει λόγος μόνο όταν οι μετέχοντες σε αυτήν έχουν την ιδιότητα του μισθωτού, δηλαδή συνδέονται με σχέση εξαρτημένης εργασίας με κάποιον εργοδότη.

Ως αποχή δεν θεωρείται μόνο η μη προσέλευση στην εργασία, αλλά και η μερικότερη υπό ορισμένες προϋποθέσεις μη εκπλήρωση υποχρεώσεων που απορρέουν από τις ατομικές σχέσεις εργασίας. Για παράδειγμα, κατά τη σύγχρονη αντίληψη, απεργία είναι και η «λευκή απεργία», η οποία συνίσταται στην επιβράδυνση του ρυθμού της εργασίας, ώστε να περιοριστεί ποσοτικά η παραγωγή. Η «λευκή απεργία», εφόσον αφορά στην παροχή ποσοτικά ελαττωμένης εργασίας είτε άμεσα είτε μέσω της επιβράδυνσης του ρυθμού εργασίας, είναι καταρχήν νόμιμη, εκτός αν πάσχει από άλλη αιτία. Όμως ο εργοδότης απαλλάσσεται από την υποχρέωση καταβολής του μισθού που αντιστοιχεί στη μείωση της εργασίας και, αν η προσφερόμενη εργασία δεν μπορεί να αξιοποιηθεί παραγωγικά ή είναι ασύμφορη ή επαχθής, τότε μπορεί να την αποκρούσει, οπότε και απαλλάσσεται από την υποχρέωση καταβολής μισθού.

Η συνταγματική κατοχύρωση του εργασιακού αγώνα, της συνδικαλιστικής ελευθερίας και των συναφών με αυτήν δικαιωμάτων είναι συμφυής με την κατά

---

⁴³ Η νομολογία έχει κρίνει ότι ένα μεμονωμένο περιστατικό δεν επαρκεί για να αιτιολογήσει την απεργία, ΜΠΘ 233/89 Αρμ. 43.778

⁴⁴ Καταρχάς μισθωτοί είναι εκείνοι που απασχολούνται με σχέση εξαρτημένης εργασίας ιδιωτικού δικαίου γενικά, είτε στον ιδιωτικό τομέα είτε στο δημόσιο, σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης. Αλέξανδρος Καρακατσάνης-Σταύρος Γαρδίκας, Ατομικό Εργατικό Δίκαιο σελ.46 επ.

παραδοσιακή αντίληψη δημοκρατική και φιλελεύθερη δομή του πολιτειακού μας καθεστώτος και δείχνει την κατά την αντίληψη αυτή δημοκρατικότητα του Συντάγματός μας, το οποίο απευθύνεται σε μια κοινωνία, που τη θέλει δημοκρατική και που τη συνέταξε κατά συγκεκριμένο τρόπο για να είναι δημοκρατική. Στα αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα, η συνδικαλιστική ελευθερία και τα συναφή με αυτήν δικαιώματα, όπως το απεργιακό δικαίωμα, είναι ανύπαρκτα⁴⁵. Ως προς αυτήν την κατεύθυνση άλλωστε ο συντακτικός νομοθέτης καθιέρωσε και μία ιδιαίτερη μορφή απεργίας, η οποία δεν υπόκειται στους όρους της προστατευόμενης απεργίας του άρθρου 23 παρ.2, την απεργία ως μέσο αντιστάσεως η οποία διέπεται από το άρθρο 120 παρ. 4 που επιτρέπει και επιβάλλει οι Έλληνες « να αντιστέκονται με κάθε μέσο αντίσταση εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να το καταλύσει(το Σύνταγμα) με τη βία»⁴⁶.

Η συνταγματική αυτή διάταξη, που, όπως προανέφερα, διασφαλίζει τη συνδικαλιστική ελευθερία, κατοχυρώνει τον εργασιακό αγώνα ως το κύριο αντικείμενο της συνδικαλιστικής δράσης⁴⁷, επομένως και την απεργία ως το σημαντικότερο μέσο του, ανάγει σε δικαιώματα τη χρήση του μέσου⁴⁸ αυτού, δηλαδή

---

⁴⁵ Γαρδίκας, Το δικαίωμα της απεργίας σε σχέση με το άρθρο 48 του Συντάγματος, ΕΕΔ 44.745

⁴⁶ Στην περίπτωση αυτή, όλοι οι Έλληνες πολίτες, ακόμα και οι δημόσιοι υπάλληλοι, και μάλιστα πολύ περισσότερο αυτοί, έχουν το δικαίωμα αλλά και την υποχρέωση να αντισταθούν με κάθε μέσο, όταν επιχειρηθεί η βίαιη κατάλυση του Συντάγματος. Ένα δε από τα μέσα αυτά, και ίσως το πιο αποτελεσματικό είναι η κήρυξη απεργίας εκ μέρους των δημοσίων υπαλλήλων, έτσι ώστε ο επίδοξος δικτάτορας να μην μπορεί να χρησιμοποιεί τον κρατικό μηχανισμό για να επιβάλλει την παράνομη θέλησή του. Θόδωρος Γαροφαλλίδης, Το δικαίωμα της απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων, σελ.183

⁴⁷ Καρακατσάνης, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, έκδ. 1992, αρ. 359επ.

⁴⁸ Η παραδοσιακή διδασκαλία επιμένει να ταυτίζει την απεργία ως μέσο με την απεργία ως δικαίωμα, καθώς και με το δικαίωμα συμμετοχής σε απεργία και να θεωρεί την απεργία αλλού επιτρεπόμενη και αλλού απαγορευμένη. Όμως, το Σύνταγμα δεν προβλέπει στην απεργία ως συγκεκριμένη ενότητα μέσου και δικαιωμάτων διακεκριμένων φορέων, αλλά την αναγνωρίζει ως μέσο, όπως είναι από τη φύση της, και επί πλέον κατοχυρώνει και εγγυάται τόσο το απεργιακό δικαίωμα όσο και το δικαίωμα συμμετοχής σε απεργία, παρέχοντας τα δικαιώματα αυτά σε συγκεκριμένους φορείς. Έτσι, όταν η απεργία αναγνωρίζεται από το δίκαιο, η προσφυγή στο απεργιακό μέσο

την προσφυγή σε απεργία ή, με άλλα λόγια, την πραγματοποίηση ή τη διεξαγωγή της απεργίας, καθώς και τη συμμετοχή σε απεργία.

Το δικαίωμα αυτό είναι καταρχήν συλλογικό, της συνδικαλιστικής οργάνωσης, αλλά και ατομικό, του κάθε εργαζόμενου⁴⁹. Το Σύνταγμα παρέχει το δικαίωμα αυτό αποκλειστικά και μόνο στις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις μισθωτών συγκεκριμένων κατηγοριών. Μέσα όμως στο πλαίσιο μιας απεργίας που κηρύσσεται και διεξάγεται από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, ο κάθε εργαζόμενος έχει το δικαίωμα να προσχωρήσει στην απεργία, να απόσχει ή να αποχωρήσει από αυτήν. Από την έννοια του δικαιώματος της απεργίας προκύπτει ότι ούτε η απόφαση να γίνει απεργία ούτε η εκτέλεσή της μπορούν να παρακωλυθούν ή να οδηγήσουν *in abstracto* ή *in concreto* σε δυσμενείς έννομες συνέπειες για τον δικαιούχο. Η συνταγματικώς προστατευόμενη απεργία δεν μπορεί ποτέ να θεωρηθεί ως παράβαση της συμβατικής υποχρέωσης παροχής εργασίας ή ως καταγγελία της συμβάσεως εργασίας, ούτε να θεμελιώσει αστική, ποινική ή πειθαρχική ευθύνη του απεργού.

Η άσκηση του δικαιώματος είναι ελεύθερη από οποιαδήποτε κρατική, εργοδοτική ή άλλη πίεση ή άδεια. Δεν αντίκειται όμως προς την ελευθερία απεργίας η επιβολή των δημοκρατικών διαδικασιών, που αντιθέτως διασφαλίζουν την ελεύθερη άσκηση του δικαιώματος από κάθε εργαζόμενο.

Η απεργία είναι δικαίωμα και όχι υποχρέωση. Ο εργαζόμενος είναι επομένως ελεύθερος όχι μόνο να συμμετάσχει, αλλά και να μη συμμετάσχει σε μια απεργία ή

γίνεται δικαίωμα, εξοπλισμένο με την εξουσία να διαπλάθει μια νέα έννομη κατάσταση, συνιστάμενη στο καθεστώς αναστολής της λειτουργίας των ατομικών συμβάσεων εκείνων των εργαζομένων, οι οποίοι ενασκώντας νομίμως το ατομικό τους δικαίωμα συμμετοχής, συμμετέχουν στην απεργία, Αλιμπράντη, *Απεργία και αντιδράσεις του εργοδότη σε αυτή*, σελ.213

⁴⁹ Σύμφωνα με Γαροφαλλίδη το Σύνταγμα αναγνωρίζει την απεργία ως ατομικό δικαίωμα, ανεξάρτητο του συνδικαλιστικού δικαιώματος. Έτσι δεν χρειάζεται να καταφεύγει κανείς σε συλλογισμούς, όπως έκαναν υπό την ισχύ του Συντάγματος του 1952 που συνέδεαν το δικαίωμα απεργίας με το συνδικαλιστικό δικαίωμα ως αναγκαία συνέπεια του τελευταίου, ή προσπαθούν να το θεμελιώσουν ως απόρροια της οικονομικής ελευθερίας. Πρακτική συνέπεια της αυτοτελούς συνταγματικής αναγνώρισης του δικαιώματος της απεργίας είναι η αδυναμία του κοινού νομοθέτη να θεσπίσει με νόμο γενική απαγόρευση της απεργίας.

να αποχωρήσει σε αυτήν, χωρίς να υπόκειται για αυτό σε οποιεσδήποτε δυσμενείς συνέπειες, συμπεριλαμβανομένων των πειθαρχικών κυρώσεων ή της αποβολής από τη συνδικαλιστική οργάνωση. Στην περίπτωση της μη συμμετοχής ο εργαζόμενος έχει δικαίωμα δωρεάν πρόσβασης στον τόπο της εργασίας.

Φορείς του δικαιώματος της απεργίας είναι, όπως προανέφερα, τόσο οι εργαζόμενοι ως άτομα, όσο και οι συνδικαλιστικές τους οργανώσεις: *in concreto* απεργούν τόσο μια συγκεκριμένη συνδικαλιστική οργάνωση που λαμβάνει τη σχετική απόφαση, όσο και συγκεκριμένα άτομα, γιατί εργασία μπορούν να προσφέρουν μόνο φυσικά πρόσωπα. Η διάταξη του άρθρου 23 παρ.2 κατά την οποία το δικαίωμα της απεργίας ασκείται μόνο από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις δεν αναφέρεται στους φορείς του δικαιώματος αλλά στο πλαίσιο στο οποίο μπορούν οι εργαζόμενοι να απεργήσουν. Η απεργία αποτελεί, κατά το νόμο «δικαίωμα όλων των εργαζομένων» με μόνη εξαίρεση εκ του Συντάγματος τους δικαστικούς λειτουργούς και τους ανήκοντες στα σώματα ασφαλείας. Πρέπει να τονίσουμε εδώ ότι όπως γενικά και με το δικαίωμα της συνδικαλιστικής ελευθερίας έτσι και με το δικαίωμα της απεργίας, το Σύνταγμα δεν βάζει οποιονδήποτε φραγμό «εθνικότητας». Έτσι και οι αλλοδαποί έχουν το δικαίωμα της απεργίας ακριβώς όπως και οι ημεδαποί και δεν μπορούν να υποστούν δυσμενείς συνέπειες ασκώντας το δικαίωμα αυτό.

Σύμφωνα με μία άλλη άποψη πρέπει να διακρίνουμε ανάμεσα σε δύο δικαιώματα. Το δικαίωμα συμμετοχής σε απεργία, το οποίο ανήκει στους εργαζόμενους και το καθεαυτό δικαίωμα προς απεργία το οποίο ανήκει αποκλειστικά στις συνδικαλιστικές οργανώσεις. Σύμφωνα με την παραπάνω άποψη το Σύνταγμα περιέχει την εξουσία, προνομιακά και με αποκλεισμό κάθε άλλου, στις συνδικαλιστικές οργανώσεις. Αυτές και μόνο μπορούν να αποφασίζουν και να κηρύσσουν απεργία, να παρέχουν εντολή προς τα μέλη τους για αποχή από την εργασία, να επιλέγουν την μορφή, τη διάρκεια και το χρόνο πραγματοποίησης της απεργίας και γενικά να διενεργούν τόσα όσα ανάγονται στον επιτελικό τομέα, όσο και όσα αφορούν στην οργάνωση και στην επιμέλεια της διεξαγωγής της απεργίας. Οι μισθωτοί συμμετέχουν στη λήψη της απόφασης για απεργία και για την κήρυξη της μόνο με την ιδιότητα του μέλους της οργάνωσης και σύμφωνα με το νόμο και το καταστατικό της. Δεν έχουν δικαίωμα να αποφασίζουν ή να κηρύσσουν απεργία

μόνοι τους, δηλαδή ανεξάρτητα από τη συνδικαλιστική οργάνωση, ούτε και να δώσουν εντολή για απεργία αλλά μόνο να συμμετάσχουν σε αυτήν⁵⁰.

Θα αναπτύξω τώρα την έννοια των περιορισμών, που έχω απλώς αναφέρει παραπάνω. Το άρθρο 23 σε συνδυασμό με το άρθρο 22 παρ.2 του Συντάγματος⁵¹ κατοχυρώνουν πρώτα από όλα την συνδικαλιστική ελευθερία. Η διατύπωση «μέσα στα όρια του νόμου» αφορά όλες εκείνες τις θεμελιώδεις αρχές που διαπνέουν ολόκληρο το δίκαιο. Οι αρχές αυτές διέπουν και τον εργασιακό αγώνα άρα και την απεργία χωρίς να παραβιάζεται η αρχή της συλλογικής αυτονομίας και της ουδετερότητας του κράτους. Άλλωστε υπάρχει και μία δεύτερη επιφύλαξη νόμου, που συναντάμε στην ίδια την παρ.2, ως προς την άσκηση του δικαιώματος της απεργίας συγκεκριμένων ομάδων προσώπων, φυσικών ή νομικών. Ο νομοθέτης οφείλει να θεσπίσει περιορισμούς λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο όλων των συνταγματικών διατάξεων και δεν μπορεί να περιορίσει τα θεμελιώδη δικαιώματα πέρα από το συνταγματικά επιτρεπτό όριο⁵².

Η πρώτη επιφύλαξη νόμου έχει το νόημα μιας γενικής αναφοράς στη νομιμότητα, με την έννοια της αντικειμενικής ύπαρξης μιας νομικο-πολιτικής υποδομής, ενός Κράτους δικαίου, στα πλαίσια του οποίου ο νομοθέτης μπορεί να παίρνει μέτρα διασφάλισης και διευκόλυνσης εφαρμογής της συνταγματικής εγγύησης της συνδικαλιστικής ελευθερίας, χωρίς όμως να μπορεί να την περιορίσει υπό οποιοδήποτε πρόσχημα⁵³. Ο νόμος προέβλεψε, μέσα στα όρια του Συντάγματος, το νομοθετικό πλαίσιο εντός του οποίου ασκείται το δικαίωμα της απεργίας. Έτσι η απεργία ρυθμίζεται από το νόμο 1264/1982⁵⁴. Ο νόμος αυτός ορίζει ότι για να είναι

---

⁵⁰ Καρακατσάνης, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, έκδ.1992, αρ.374επ, Βαής, Το συνδικαλιστικό δικαίωμα, σελ.294επ, Κυρίτσης, Ο χαρακτηρισμός της απεργίας ως νομίμου ή παρανόμου, σελ.151επ. Λεβέντης, οπ. π σελ300

⁵¹ Το άρθρο αυτό ορίζει ότι με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας που συμπληρώνονται από συλλογικές συμβάσεις εργασίας, οι οποίες συνάπτονται με ελεύθερες διαπραγματεύσεις, και αν αυτές αποτύχουν με κανόνες που επιβάλλει η διαιτησία

⁵² Δημητρόπουλος, Συνταγματικά δικαιώματα, Γενικό Μέρος, σελ.222

⁵³ Μάνεσης, όπ. π. σελ.76

⁵⁴ Οι κύριοι κανόνες αυτού του νόμου είναι οι εξής: επιτρέπεται η απεργία αλληλεγγύης, επιβάλλει να προειδοποιηθεί ο εργοδότης 24 τουλάχιστον ώρες πριν την πραγματοποίηση της απεργίας, ορίζει ποιο συνδικαλιστικό όργανο κηρύσσει την απεργία, προβλέπει την

νόμιμη η απεργία πρέπει να συντρέχουν ορισμένες θετικές προϋποθέσεις, δηλαδή να κηρύσσεται από νόμιμη συνδικαλιστική οργάνωση, να προειδοποιηθεί ο εργοδότης⁵⁵, να γνωστοποιηθούν τα αιτήματα σε αυτόν⁵⁶ και να υπάρχει προσωπικό ασφαλείας ή και αντιμετώπισης των βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου και κάποιες αρνητικές προϋποθέσεις όπως να μην απαγορεύεται η προσφυγή στην απεργία από το νόμο, από δικαστική απόφαση, να μην παραβιάζεται ενδεχόμενη πολιτική

ύπαρξη του αναγκαίου προσωπικού για την ασφάλεια των εγκαταστάσεων της επιχειρήσεως και την πρόληψη καταστροφών ή ατυχημάτων, απαγορεύει την πρόληψη απεργοσπαστών, απαγορεύει την ανταπεργία και θέτει εκτός από τα όρια ρύθμισης και περιορισμού του απεργιακού δικαιώματος από τον κοινό νομοθέτη και άλλους περιορισμούς, όπως τον περιορισμό του απεργιακού δικαιώματος λόγω εργασιακής ειρήνης, και τον περιορισμό του δικαιώματος συμμετοχής σε απεργία με συμφωνίες ή κίνητρα. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, τόμος β' εκδ.2005 σελ.1003

⁵⁵ Ο νόμος αξιώνει την προειδοποίηση του εργοδότη ή της συνδικαλιστικής οργάνωσης 24 τουλάχιστον ώρες πριν από την πραγματοποίηση της απεργίας. Με τον όρο πραγματοποίηση ο νομοθέτης προφανώς αναφέρεται στην έναρξη της απεργίας. Η υποχρέωση της προειδοποίησης βαρύνει την οργάνωση που κηρύσσει την απεργία. Σκοπός της προειδοποίησης είναι η παροχή στον εργοδότη της δυνατότητας, να προετοιμασθεί στοιχειωδώς για την αντιμετώπιση της απεργίας, γεγονός που επιβάλλεται από τις αρχές της καλόπιστης συμπεριφοράς που διαπνέουν ολόκληρο το δίκαιο. Η μετά την έναρξη της απεργίας προειδοποίηση δεν μεταβάλλει σε νόμιμη τη συνεχιζόμενη απεργία, που άρχισε χωρίς προειδοποίηση, γιατί δεν εκπληρώνεται έτσι ο σκοπός της προειδοποίησης, αφού δεν παρασχέθηκε στον εργοδότη η δυνατότητα προετοιμασίας για την αντιμετώπιση της απεργίας. Λεβέντης, Προειδοποίηση για την πραγματοποίηση της απεργίας, ΔΕΝ 40.1057

⁵⁶ Η υποχρέωση γνωστοποίησης των αιτημάτων βαρύνει την οργάνωση που αποφάσισε να απεργήσει. Με την γνωστοποίηση η καλή πίστη επιβάλλει και τη μεσολάβηση εύλογου χρόνου ανάμεσα στην γνωστοποίηση των αιτημάτων και στην κήρυξη της απεργίας, ώστε να υπάρχει ευχέρεια μελέτης των γνωστοποιηθέντων αιτημάτων και διεξαγωγής διαπραγματεύσεων. Η γνωστοποίηση των αιτημάτων αποτελεί πρόσθετη υποχρέωση και δεν αναπληρώνει την υποχρέωση προειδοποίησης για απεργία, ούτε και αναπληρώνεται από αυτήν. Καρακατσάνης, Συλλογικό Εργατικό δίκαιο, 1992, παρ.432επ

επιστράτευση⁵⁷, να μην έχουν ανασταλεί οι συνταγματικές διατάξεις⁵⁸ που παρέχουν και κατοχυρώνουν το απεργιακό δικαίωμα, να μην παραβιάζεται η υποχρέωση

---

⁵⁷ Σε δραστικό μέτρο περιορισμού του απεργιακού δικαιώματος έχει εξελιχθεί στην πρακτική η λεγόμενη «πολιτική επιστράτευση». Θεμελιώδης κανόνας, κατοχυρωμένος τόσο στο Σύνταγμα όσο και στις διεθνείς συνθήκες είναι ότι απαγορεύεται οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας. Όμως ο κανόνας αυτός είναι απαραίτητο να κάμπτεται σε ορισμένες ακραίες περιπτώσεις. Το Σύνταγμα ανταποκρινόμενο στην ανάγκη ορισμένων αναπόφευκτων εξαιρέσεων, επιτρέπει στον κοινό νομοθέτη να ρυθμίζει στο άρθρο 22 παρ.3 *«τα σχετικά με την επίταξη προσωπικών υπηρεσιών σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης ή για την αντιμετώπιση αναγκών της άμυνας της Χώρας ή επείγουσας κοινωνικής ανάγκης από θεομηνία ή ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία, καθώς και τα σχετικά με την προσφορά προσωπικής εργασίας στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης για την ικανοποίηση τοπικών αναγκών»*. Είναι φανερό ότι η πολιτική επιστράτευση, δεν αποβλέπει στην ανατροπή των κανόνων των διεθνών συμβάσεων που απαγορεύουν την αναγκαστική εργασία, ούτε στην αλλοίωση των συνταγματικών κανόνων που πλαισιώνουν το απεργιακό δικαίωμα, ούτε στην κάμψη της συλλογικής αυτονομίας, ούτε στον παραμερισμό της αρχής της ουδετερότητας του κράτους και πάντως δεν εισάγει μέθοδο επίλυσης συλλογικών διαφορών. Απλώς αφήνει ανοικτή τη δυνατότητα επίταξης προσωπικών υπηρεσιών σε περιπτώσεις κρίσης με εξωτερικό εχθρό, θεομηνίας ή απειλής της δημόσιας υγείας. Κι όταν δεν συντρέχει κάποια από τις προϋποθέσεις αυτές, τις οποίες απαριθμεί το Σύνταγμα περιοριστικά, ή με τη μέθοδο της πολιτικής επιστράτευσης απαγόρευση της απεργίας προσβάλλει τη συνταγματική κατοχύρωση του απεργιακού δικαιώματος και τις αρχές της αυτονομίας και της κρατικής ουδετερότητας, που επιβάλλουν στο Κράτος να παραμένει αμέτοχο στη συλλογική διένεξη όχι μόνο κατά τη διάρκεια απεργίας, αλλά και πριν ή και μετά από την απεργία, τόσο προληπτικά, όσο και κατασταλτικά, όπως και γενικά σε κάθε φάση του απεργιακού αγώνα. Η κρατική αυτή παρέμβαση θεωρήθηκε ως συνταγματική από το Συμβούλιο της Επικρατείας που θεώρησε ισχυρό και εφαρμοστέο κατά το άρθρο 112 παρ.1 του Συντάγματος το ν.δ 17/1974 *«περί πολιτικής σχεδιάσεως εκτάκτου ανάγκης»* και υπήγαγε την πολιτική επιστράτευση των απεργών στις προβλεπόμενες από το άρθρο 22 παρ.3 του Συντάγματος εξαιρέσεις από την απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας. Η νομολογία αυτή προκάλεσε ευρεία κριτική της θεωρίας, κατά την οποία η πολιτική επιστράτευση απεργών δεν εκπληρώνει τις προϋποθέσεις των θεμιτών κατά το Σύνταγμα εξαιρέσεων από την απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας. Καρακατσάνης, Πολιτική επιστράτευση και εργασιακές σχέσεις ΕΕργΔ 45.738

ειρήνης, και η άσκηση του απεργιακού δικαιώματος να μην αντιβαίνει τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη, τα χρηστά ήθη και ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος⁵⁹ καθώς και να μην συνδέεται με παράνομες πράξεις. Η έλλειψη

---

⁵⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 48 του Συντάγματος, διάφορες συνταγματικές διατάξεις, μεταξύ των οποίων και οι των άρθρων 23, 22 παρ.3 και 12 παρ.1 έως και 4, που εγγυώνται το απεργιακό δικαίωμα, τη συνδικαλιστική ελευθερία και τα συναφή με αυτή δικαιώματα, απαγορεύουν την αναγκαστική εργασία και κατοχυρώνουν το δικαίωμα του «συνετερίζεσθαι», μπορούν να ανασταλούν από τη Βουλή, με απόφαση των 3/5 τουλάχιστον των βουλευτών, ειδικά και περιοριστικά σε περίπτωση πολέμου, επιστράτευσης, εξαιτίας εξωτερικών κινδύνων ή άμεσης απειλής της εθνικής ασφαλείας καθώς και αν εκδηλωθεί ένοπλο κίνημα για την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος. Γαρδίκας, Το δικαίωμα της απεργίας σε σχέση με το άρθρο 48 του Συντάγματος, ΕΕργΔ 44.745

⁵⁹ Η άσκηση του απεργιακού δικαιώματος, όπως και γενικά κάθε δικαιώματος, περιορίζεται από τις ρήτρες της διάταξης ΑΚ 281, που απαγορεύει την κατάχρηση δικαιώματος στο χώρο των ιδιωτικών έννομων σχέσεων, από τον έλεγχο της οποίας δεν ξεφεύγει κανένα δικαίωμα. Κατά την εφαρμογή της διάταξης αυτής δεν πρέπει να αγνοούνται η φύση του απεργιακού δικαιώματος, ως συνταγματικά κατοχυρωμένου αγωνιστικού δικαιώματος, και η φύση της απεργίας, ως συνταγματικά κατοχυρωμένου αγωνιστικού διεκδικητικού μέσου. Με αυτήν την έννοια πρέπει να εξειδικεύονται τα κριτήρια του άρθρου ΑΚ 281, με γενική κατευθυντήρια οδηγία τη διάταξη του άρθρου 25 παρ.3 του Συντάγματος. Η συνταγματική αυτή διάταξη, που απαγορεύει την καταχρηστική άσκηση των τελούντων υπό την εγγύηση και προστασία του κράτους ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων για χάρη όχι του ιδιωτικού αλλά του γενικότερου κοινωνικού ή δημόσιου συμφέροντος. Από τις διατάξεις αυτές, ενόψει και της υποχρέωσης πίστης που διέπει κάθε εργασιακή σχέση, απορρέει η αρχή της έντιμης και κοινωνικά πρόσφορης ενάσκησης του απεργιακού δικαιώματος και γενικότερα της έντιμης και κοινωνικά πρόσφορης διεξαγωγής του εργασιακού αγώνα. Η καλή πίστη πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και κατά την επιλογή του χρόνου απεργίας. Έτσι είναι καταχρηστική η απεργία που πραγματοποιείται σε περίοδο αποφασιστικής σημασίας για τη ζωή ή τη λειτουργία της επιχείρησης, όπως και η απεργία που λόγω του χρόνου της πραγματοποίησής της, προκαλεί κοινωνική αναστάτωση (π.χ η απεργία των εκπαιδευτικών κατά τις απολυτήριες εξετάσεις) καθώς επίσης και η απεργία, όταν λόγω της επιλογής του χρόνου των στάσεων εργασίας και της διάρκειάς τους, προκαλούνται κίνδυνοι καταστροφής των εγκαταστάσεων και διακοπής της λειτουργίας της

οποιασδήποτε από τις προϋποθέσεις αυτές καθιστά την ενάσκηση του απεργιακού δικαιώματος παράνομη, με αποτέλεσμα να μην εκπληρώνει την κύρια αποστολή του, που συνίσταται στην διάπλαση της έννομης κατάστασης της αναστολής της λειτουργίας των ατομικών συμβάσεων εργασίας.

Σύμφωνα με τη δεύτερη επιφύλαξη το Σύνταγμα επιτρέπει στον νόμο να προβλέψει ειδικούς περιορισμούς στην άσκηση του δικαιώματος της απεργίας σε ευρείες ομάδες εργαζομένων που είτε απασχολούνται στο δημόσιο τομέα είτε σε επιχειρήσεις που εξυπηρετούν ζωτικές ανάγκες του κοινωνικού συνόλου. Η απαρίθμηση των κατηγοριών στις οποίες απαγορεύεται η απεργία είναι περιοριστική. Επέκταση της απαγορεύσεως σε άλλες κατηγορίες εργαζομένων με βάση οποιαδήποτε κριτήρια είναι ενέργεια αντισυνταγματική. Συγκεκριμένα:

Εκτός από τους δικαστικούς λειτουργούς και εκείνους που ανήκουν στα σώματα ασφαλείας η απεργία επιτρέπεται μόνο σύμφωνα με κάποιους περιορισμούς στους δημόσιους υπαλλήλους⁶⁰. Η συνταγματική διάταξη αντιμετωπίζει το θέμα της απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων προοδευτικά, αναγνωρίζοντας και στην κατηγορία αυτή των εργαζομένων το δικαίωμα απεργίας. Ο περιορισμός αυτός ισχύει για κάθε πολιτικό υπάλληλο σε δημόσιες υπηρεσίες του Κράτους, των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των άλλων Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου⁶¹.

Η ανάγκη αδιάκοπης λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών συνεπάγεται στις περισσότερες χώρες την απαγόρευση ή τον περιορισμό του δικαιώματος της απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων και, ενδεχομένως των υπαλλήλων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των λοιπών νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου. Το

επιχείρησης ή άλλα σοβαρά ατυχήματα. Κουκιάδης, Ατομικές και εργασιακές σχέσεις, έκδ. 1990 σελ.45επ

⁶⁰ Πρόκειται για τους λεγόμενους περιορισμούς άσκησης. Σε αυτόν τους περιορισμούς ο φορέας διατηρεί το δικαίωμα, οι δημόσιοι δηλ. υπάλληλοι έχουν δικαίωμα να απεργήσουν, περιορίζεται όμως η άσκησή τους χρονικά, τοπικά ή ως προς τον τρόπο
Δημητρόπουλος, Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος σελ.215

⁶¹ Αυτό ισχύει και για τους Καθηγητές των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, που το Σύνταγμα χαρακτηρίζει δημόσιους λειτουργούς, καθώς και για το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό των Α.Ε.Ι και για τα μέλη του κύριου προσωπικού του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. **Θόδωρος Γαροφαλλίδης, Το δικαίωμα της απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων, σελ.183**

Σύνταγμα του 1952 απαγόρευε στις περιπτώσεις αυτές την απεργία. Το ισχύον Σύνταγμα αντιθέτως αποκλείει μεν την απαγόρευση αλλά επιτρέπει στον νομοθέτη να θεσπίσει περιορισμούς. Το δικαίωμα απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων δεν εξαρτάται όμως από την έκδοση σχετικού νόμου, γιατί τότε η εφαρμογή του Συντάγματος θα εξαρτιόταν από τη θέληση του απλού νομοθέτη.

Ο νομοθέτης έκανε ελάχιστη χρήση της συνταγματικής αυτής εξουσιοδοτήσεως. Η κύρια απόκλιση ανάμεσα στους δημόσιους υπαλλήλους και στους υπαλλήλους του δημοσίου με σχέση ιδιωτικού δικαίου αφενός και τους λοιπούς εργαζόμενους αφετέρου είναι ότι η αναγκαία για τη νομιμότητα της απεργίας προειδοποίηση πρέπει να είναι τουλάχιστον 4 ημερών αντί για 24 ωρών που αρκούν στον ιδιωτικό τομέα. Μερίμνησε μάλιστα ο νομοθέτης να προβλέψει ότι ο χρόνος της απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων θεωρείται ως χρόνος πραγματικής δημόσιας υπηρεσίας, αν και δεν καταβάλλονται οι αποδοχές του χρόνου απεργίας.

Ο νόμος που προβλέπει το Σύνταγμα είναι οι σχετικές με το δικαίωμα απεργίας διατάξεις, ο νέος Υπαλληλικός Κώδικας ορίζει ότι *«Η απεργία αποτελεί δικαίωμα των υπαλλήλων και ασκείται από τις συνδικαλιστικές τους οργανώσεις ως μέσο για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών, εργασιακών, συνδικαλιστικών, κοινωνικών και ασφαλιστικών συμφερόντων τους και ως εκδήλωση αλληλεγγύης προς τους άλλους εργαζόμενους για τους αυτούς σκοπούς. Το δικαίωμα της απεργίας ασκείται σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου που το ρυθμίζει»*.

Περιορισμούς του δικαιώματος επιτρέπει το Σύνταγμα και για το προσωπικό *«των κάθε μορφής επιχειρήσεων δημόσιου χαρακτήρα ή κοινής ωφέλειας, η λειτουργία των οποίων έχει ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου»*. Και εδώ, όπως και στους δημόσιους υπαλλήλους ο νομοθέτης έκανε ελάχιστη χρήση της εξουσιοδοτήσεως του Συντάγματος. Στις ρυθμίσεις αυτές τελικά ενσωματώθηκαν τελικά και οι υπάλληλοι των *«κοινωνικοποιημένων επιχειρήσεων»*, αν και πολλές από αυτές δεν έχουν ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου.

Η τελευταία περίοδος του άρθρου 23 παρ.2 του Συντάγματος, όπου ορίζεται ότι οι περιορισμοί που θα θέσει ο κοινός νομοθέτης δεν μπορούν να φτάσουν μέχρι την κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας ή της παρακώλυσης της νομίμου άσκησής της, πλήττοντας με αυτόν τον τρόπο τον «πυρήνα» του⁶² απηχεί μία αρχή

---

⁶² Ανδρέας Δημητρόπουλος, Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος σελ.117

αυτονόητη όσο και δικαστικά διαμορφωμένη. Πράγματι, η νομολογία έχει δεχτεί ότι οι νόμοι που ρυθμίζουν την άσκηση κάθε ατομικού δικαιώματος δεν μπορούν, με τους περιορισμούς που επιβάλλουν, να θίξουν τον πυρήνα του ατομικού δικαιώματος, δηλαδή δεν μπορούν να επιβάλλουν περιορισμούς τέτοιους και τόσους, ώστε η αναγνώριση του ατομικού δικαιώματος να καταλήξει να αποτελεί γράμμα κενό. Η διάταξη του άρθρου 23 παρ.2 έχει άμεση ισχύ και εφαρμογή.

Εκτός από τους παραπάνω περιορισμούς, περιορισμοί μπορεί να προκύψουν, όπως προανέφερα, και από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, την παραπομπή στη διαιτησία ή τη διαιτητική απόφαση, που όλες προστατεύονται επίσης από το Σύνταγμα.⁶³ Ο νόμος πάντως επιτρέπει πλέον την απεργία και κατά τη διάρκεια των συλλογικών διαπραγματεύσεων.

Περιορισμοί στο δικαίωμα απεργίας προκύπτουν επίσης από τη Συνταγματική απαγόρευση καταχρήσεώς του, την αρχή της ισοδυναμίας των κοινωνικών ανταγωνιστών που προκύπτει από τη συνταγματική κατοχύρωση των ελεύθερων διαπραγματεύσεων και από την επίσης συνταγματικής ισχύος αρχή της αναλογικότητας.

Τέλος θα πρέπει να αναφέρουμε και τις συνέπειες της απεργίας. Θα ήταν χρησιμότερο να διακρίνουμε την απεργία σε νόμιμη και σε απεργία παράνομη και να αναπτύξουμε τις συνέπειες κάθε μίας.

Στην νόμιμη απεργία, βασική συνέπεια είναι ότι το απεργιακό δικαίωμα, διαπλάθει μια έννομη κατάσταση, που παρέχει τις προϋποθέσεις αναστολής, της οποίας θα τύχουν οι ατομικές συμβάσεις όσων θα συμμετάσχουν στην απεργία. Η αναστολή όμως της λειτουργίας κάθε ατομικής σύμβασης εργασίας δεν είναι συνέπεια της νόμιμης απεργίας, αλλά της νόμιμης ενάσκησης του ατομικού δικαιώματος συμμετοχής σε νόμιμη απεργία.

Η αναστολή καταλαμβάνει όλες τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την ατομική σύμβαση εργασίας, με εξαίρεση την υποχρέωση πρόνοιας του εργοδότη και την αμοιβαία υποχρέωση πίστης του μισθωτού και του εργοδότη που εξακολουθούν να υπάρχουν και κατά τη διάρκεια της απεργίας.

---

⁶³ Καρακατσάνης, Συλλογικό Εργατικό δίκαιο, 1990, παρ.471επ

Βίαιο συμβάν σε βάρος του απεργού, κατά τη διάρκεια της αποχής του από την εργασία λόγω συμμετοχής σε νόμιμη απεργία, θεωρείται εργατικό ατύχημα⁶⁴.

Η αναστολή δεν εκτείνεται στις υποχρεώσεις του προσωπικού ασφαλείας ή αντιμετώπισης στοιχειωδών αναγκών του κοινωνικού συνόλου. Η αναστολή περιορίζεται στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη σύμβαση εργασίας και δεν εκτείνεται σε δικαιώματα και υποχρεώσεις που προκύπτουν από άλλες σχέσεις μεταξύ εργοδότη και μισθωτού. Έτσι η αναστολή δεν επεκτείνεται και σε άλλες μισθωτικές σχέσεις όπως π.χ μίσθωση πράγματος, πώληση, δάνειο.

Ο χρόνος συμμετοχής σε νόμιμη απεργία θεωρείται ως χρόνος εργασίας για τον υπολογισμό των επιδομάτων Χριστουγέννων και Πάσχα⁶⁵.

Σύμφωνα με το ν.539/45 άρθρο 2 και ο χρόνος συμμετοχής σε νόμιμη απεργία θεωρείται, για τον υπολογισμό της άδειας, ως χρόνος εργασίας⁶⁶.

Κατά την κρατούσα γνώμη, η συμμετοχή σε νόμιμη απεργία συνεπάγεται αναστολή και της υποχρέωσης του εργοδότη για καταβολή μισθού. Όμως ουσιαστικά κάτι τέτοιο εξυπακούεται, αφού όταν δεν παρέχεται εργασία, ο εργοδότης δεν οφείλει μισθό.

Στην περίπτωση της παράνομης απεργίας δεν αναστέλλεται η λειτουργία της εργασιακής σύμβασης. Επομένως εξακολουθούν να είναι ενεργά όλα τα δικαιώματα και όλες οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την ατομική σύμβαση εργασίας. Κατά συνέπεια η αποχή από την εργασία αποτελεί μη εκπλήρωση της σύμβασης εργασίας

---

⁶⁴ Τραυλός-Τζανετάτος, Προβληματισμοί για τις συνέπειες της απεργίας στην έννομη θέση των απεργών, ΕΕργΔ 53.132

⁶⁵ Κουκιάδης, Απεργία και ατομική σχέση εργασίας, σελ215επ

⁶⁶ Ο εργοδότης σε καμία περίπτωση και με οποιονδήποτε τρόπο δεν μπορεί να πιέσει τον εργαζόμενο να λάβει την άδειά του κατά τη διάρκεια της απεργίας αφού τότε η σχέση εργασίας τελεί σε αναστολή. Αντίθετα, εφόσον η άδεια έχει προσυμφωνηθεί και εφόσον ο μισθωτός δεν λαμβάνει μέρος στην απεργία, μπορεί να αξιώσει την χορήγηση της άδειας. Εξάλλου οι μισθωτοί, αν πραγματοποιηθεί απεργία κατά το διάστημα που τελούν σε άδεια, έχουν το δικαίωμα είτε να συνεχίσουν την άδειά τους, είτε να τη διακόψουν και να συμμετάσχουν στην απεργία, οπότε όμως οφείλουν να αποδώσουν στον εργοδότη το μέρος των αποδοχών και του επιδόματος άδειας, που αντιστοιχεί στον εναπομείναντα μετά τη διακοπή χρόνο άδεια. Κουκιάδης, Απεργία και ατομική σχέση εργασίας, σελ212επ

και έχει όλες τις συνέπειες της αυθαίρετης απουσίας ή της μη προσήκουσας εκπλήρωσης της σύμβασης και απαλλάσσει τον εργοδότη από την υποχρέωση της καταβολής μισθού. Το διάστημα συμμετοχής σε παράνομη απεργία δεν λαμβάνεται υπόψη για τον υπολογισμό των επιδομάτων Χριστουγέννων και Πάσχα. Επίσης ο μισθωτός που συμμετέχει σε παράνομη απεργία δεν δικαιούται να αμειφθεί, ο χρόνος απουσίας του από την εργασία καταλογίζεται στη διάρκεια της άδειας, ενώ μειώνεται ανάλογα και το επίδομα αδειάς.

Η συμμετοχή σε παράνομη απεργία δεν υποδηλώνει βούληση για λύση της εργασιακής σύμβασης και δεν αποτελεί από μόνη της παραίτηση. Το αν αποτελεί ή όχι σιωπηρής από μέρους του καταγγελλιάς της σύμβασης εργασίας εξαρτάται από τις συγκεκριμένες κατά περίπτωση συνθήκες και ειδικότερα, από την αιτία της αποχής, τη διάρκειά της, την προοπτική για επάνοδο στην εργασία σε συνδυασμό με τη δημιουργούμενη στους άλλους-τρίτους εύλογη εντύπωση, την υπαιτιότητα του μισθωτού και τις ανάγκες της επιχείρησης, που εκτιμούνται με αντικειμενική κρίση και βάση των αρχών της καλής πίστης και των χρηστών ηθών.

Σε περίπτωση συμμετοχής μισθωτού σε παράνομη απεργία, ο εργοδότης έχει δικαίωμα, αντί να θεωρήσει ότι ο μισθωτός καταγγέλλει τη σύμβασή του σιωπηρώς, να προβεί ο ίδιος στην καταγγελία της. Το δικαίωμα όμως αυτό του εργοδότη ελέγχεται από την άποψη της καταχρηστικότητας.

Αν τώρα η συνδικαλιστική οργάνωση διακόψει την απεργία που κρίθηκε παράνομη, τότε λήγει η παράνομη απεργία και ως επακόλουθο η συμμετοχή του μισθωτού σε αυτή. Ο μισθωτός που συνεχίζει να απέχει από την εργασία δεν απεργεί πλέον αλλά παραβιάζει απλώς τη σύμβασή του, όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Αντίθετα, αν η συνδικαλιστική οργάνωση, παρά τη δικαστική απόφαση, συνεχίζει την παράνομη απεργία και παρασύρει τα μέλη της να συνεχίσουν να συμμετέχουν σε αυτή, τότε οι μισθωτοί που εξακολούθησαν να συμμετέχουν στην απεργία έχουν αγωγή εναντίον της για ζημία που θα υποστούν από τη αιτία αυτή. Η πραγματοποίηση παράνομης απεργίας συνεπάγεται και ότι η υπαίτια συνδικαλιστική οργάνωση υποχρεούται να αποκαταστήσει τη ζημία που προκλήθηκε στον εργοδότη από την απεργία. Πρέπει να τονίσουμε ότι σε περίπτωση συνέχισης παράνομης αποχής από την εργασία δεν αναιρείται, για τον μισθωτό, ο λόγος απόλυσης. Σύμφωνα άλλωστε και με τον ν.1264/1982 επιτρέπεται η απόλυση των μισθωτών εφόσον διαπιστωθεί με απόφαση συγκεκριμένης επιτροπής ότι δεν προσήλθαν αδικαιολόγητα στην εργασία τους για διάστημα μεγαλύτερο των επτά ημερών. Αυτό

συμβαίνει γιατί ο μισθωτός συμμετείχε και υπάκουσε τις εντολές της συνδικαλιστικής οργάνωσης ακολουθώντας τη δική του ελεύθερη βούληση και άρα ευθύνεται και προσωπικά. Η ευθύνη του μισθωτού περιορίζεται στη ζημία που υπέστη ο εργοδότης από την απουσία του. Δεν αποκλείεται βέβαια η συμμετοχή σε παράνομη απεργία να συνεπάγεται και πειθαρχικές κυρώσεις⁶⁷. Ο νομοθέτης παρέχει έτσι στον εργοδότη *δικαίωμα άμυνας* απέναντι στην δυσμενή για αυτόν κατάσταση⁶⁸.

Σε περίπτωση παράνομης κατάληψης των εργοδοτικών εγκαταστάσεων και βίαιης παρεμπόδισης εκείνων που θέλουν να εργασθούν, η παράλειψη της αρχής να ενεργήσει κατά νόμο. Εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις της αστικής ευθύνης του κράτους, παρέχει στο ζημιολόγο εργοδότη αξίωση κατά του δημοσίου για αποζημίωση.

Ο εργοδότης που βλάπτεται από παράνομη απεργία νομιμοποιείται να ζητήσει με αγωγή δικαστική προστασία. Η αγωγή μπορεί να είναι απλώς αναγνωριστική και να αρκείται στην αναγνώριση της απεργίας ως παράνομης, αλλά και καταψηφιστική.

---

⁶⁷ Καρδαράς, *Απεργία στα νοσοκομεία*, ΕΕργΔ 48.993

⁶⁸ Γαρδίκας, *η προστασία της θέσεως εργασίας του απεργού σε νόμιμο απεργιακό αγώνα*, σελ.10

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Αγαλλόπουλος, Εργατικό Δίκαιο**
- **Αλιμπραντης, Απεργία και αντιδράσεις του εργοδότη σ' αυτήν, Δίκαιο και Πολιτική, εκδ.1984**
- **Βενιζέλος Ε., Συνδικαλιστικές ελευθερίες και περιορισμοί, έκδ, 1987**
- **Γαροφαλλίδης Θόδωρος, Το δικαίωμα της απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων**
- **Γαρδίκας, Το δικαίωμα της απεργίας σε σχέση με το άρθρο 48 του Συντάγματος, ΕΕργΔ 44.745**
- **Γαρδίκας, η προστασία της θέσεως εργασίας του απεργού σε νόμιμο απεργιακό αγώνα**
- **Γαρδίκας, Το δικαίωμα της απεργίας σε σχέση με το άρθρο 48 του Συντάγματος, ΕΕΔ 44.745**
- **Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, τόμος β' εκδ.2005**
- **Δημητρόπουλος, Συνταγματικά δικαιώματα, Γενικό Μέρος, Τόμος Γ' - Ημίτομος Ι, εκδ.2005**
- **Καλομοίρης, Βασικές έννοιες του ελληνικού εργατικού δικαίου**

- Καποδίστριας, Περιπτώσεις και συνέπειες παράνομης απεργίας, ΕΕργΔ 38, έκδ.1979
- Καρακατσάνης, Πολιτική επιστράτευση και εργασιακές σχέσεις ΕΕργΔ 45.738
- Καρακατσάνης-Σταύρος Γαρδίκας, Ατομικό Εργατικό Δίκαιο
- Καρδαράς, Απεργία στα νοσοκομεία, ΕΕργΔ 48.993
- Κουκιάδης, Συλλογικές εργασιακές σχέσεις, 1981
- Κυρίτσης, Ο χαρακτηρισμός της απεργίας ως νομίμου ή παρανόμου, Καρακατσάνης, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, έκδ.1992
- Λεβέντης, Η καταχρηστική απεργία κατά το Σύνταγμα και το κοινό δίκαιο ΝοΒ 32.236
- Λεβέντης, Προειδοποίηση για την πραγματοποίηση της απεργίας, ΔΕΝ 40.1057
- Λεβέντης, Εργατική Νομοθεσία, τόμος Α΄, 1986
- Ληξουριώτης Γιάννης, ο σκοπός του δικαιώματος της απεργίας
- Μάνεσης, Συνταγματικό Δίκαιο, έκδ.1980
- Παπασταύρου Δημήτρης, Απεργία Κεφάλαιο ΣΤ
- Τραυλός –Τζανετάτος «Πολιτική απεργία και δημοκρατική αρχή», ΕΕργΔ 35, έκδ.1976

- **Τραυλός-Τζανετάτος, Προβληματισμοί για τις συνέπειες της απεργίας στην έννομη θέση των απεργών, ΕΕργΔ 53.132**

NOMOLOΓIA

- **ΕφΘεσ.598/1983, ΕΕργΔ 42, 1983, σελ. 306, Εφ.Αθ.5401/1983, ΕΕργΔ 43, 1984**
- **Πρωτ.Θεσ 4623/1985, ΕΕργΔ 45,1986**
- **Πρωτ.Αθ.920/1983, ΕΕργΔ 42, 1983**
- **ΕφΑθ. 14410/88 ΔΕΝ 46.1021, ΕφΘεσς. 598/80 ΕΕργΔ 42.306, ΑΠ 244/80, ΔΕΝ 36.487**
- **ΜΠΘ 233/89 Αρμ. 43.778**

BIBΛIOΘHKEΣ-ΣΠOYΔAΣTHPIA

- **Σπουδαστήριο Εργατικού Δικαίου**
- **Σπουδαστήριο Συνταγματικού Δικαίου**
- **Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών**

INTEPNET

www.intrasoftnet.gr-σύστημα «ΝΟΜΟΣ»